

บทที่ 2

สถานภาพองค์ความรู้

แนวคิดเกี่ยวกับ พหุวัฒนธรรมศึกษาในบริบทสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น

การศึกษาในความหมายในกระบวนการพัฒนาสังคมท้องถิ่นสำหรับชายแดนภาคใต้ เป็นกลไกทางสังคมประเภทหนึ่งในการหล่อหลอมผู้คนที่อยู่ร่วมกันในลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ในอดีตที่ผ่านมาพัฒนาการทางสังคมของผู้คนในท้องถิ่นชายแดนภาคใต้สะท้อน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์สัมพันธ์ ทั้งในปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural interaction) และการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (Acculturation) โดยเฉพาะการดำเนินวิถีชีวิตของคนในกลุ่มคนท้องถิ่น ที่เป็นไปโดยธรรมชาติ กระบวนการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดทางวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการสร้างผลผลิตของคนในสังคม ให้ดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ดั้งเดิมของคนพื้นที่ไว้ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์มลายู ชาวจีนและชาวไทยพุทธ ที่อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพา และมีระบบการศึกษาทั้งโดยชีวิตวัฒนธรรม ทั้งการศึกษาระบบโรงเรียนตามหลักศาสนา เช่น โรงเรียนปอเนาะ ดาศึกา ชนบทในชุมชนมุสลิม (ชาวมลายูท้องถิ่น) โรงเรียนที่จัดขึ้นในวัดตามจารีตการบวชเรียนของชาวไทยพุทธ และโรงเรียนจีนที่สืบทอดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมชนชาวจีน ท้องถิ่นอย่างกลมกลืนและสืบทอดจากอดีตถึงปัจจุบัน หากแต่มีการปรับเปลี่ยน หรือบูรณาการ ให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพการเมือง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในปัจจุบัน กล่าวได้ว่าการวิจัยพหุวัฒนธรรม จังหวัดชายแดนภาคใต้ เน้นการศึกษาแนวคิดภายใต้บริบท ทางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นสัมพันธ์กับที่มาของวัฒนธรรม การดำรงอยู่และการปรับตัวของ องค์ความรู้พหุวัฒนธรรม ทั้งนี้คณะผู้วิจัยเน้นการศึกษาที่มาแนวคิดที่ดำรงอยู่ในลักษณะวัฒนธรรม ท้องถิ่นที่มีความเป็น “ วัฒนธรรมอันปรากฏลักษณะสัมพันธ์ ” (Cultural Relativism) วัฒนธรรมของจังหวัดชาย

แคนภาคได้ในลักษณะพหุวัฒนธรรมนั้น เกิดขึ้นอย่างสอดคล้องสภาพแวดล้อมสังคมของท้องถิ่น ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ที่หลากหลายอันเป็นลักษณะเด่น ของสังคมวัฒนธรรมของภูมิภาคแห่งนี้ ที่แตกต่างทางท้องถิ่นอื่นในประเทศไทย

2.1 สภาพสังคมวัฒนธรรมและระบบการศึกษาในลักษณะพหุวัฒนธรรมศึกษา

การศึกษาสังคมวัฒนธรรม และระบบการศึกษาในลักษณะพหุวัฒนธรรมศึกษาในหัวข้อนี้เล่าถึงวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางการศึกษา ที่เกิดขึ้นในพหุวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ และพหุวัฒนธรรมทางการศึกษาที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางการศึกษาของกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.1.1 วัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางการศึกษาที่เกิดขึ้นในสังคมพหุวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้

ในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาในอดีตว่า ในดินแดนที่ถูกเรียก ในปัจจุบันว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีพัฒนาการของอาณาจักรโบราณคือ เมืองปัตตานี นั่นที่สำหรับการรับรู้เข้าใจเกี่ยวสำนักทางประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นปรากฏให้เห็นจาก บันทึกประวัติศาสตร์ของอาณาจักร แห่งนี้ อาณาจักรในอดีตที่เรียกว่านครปัตตานี (ปาตานี หรือ ฟาฏอนี) มีพื้นที่ดินแดนชายฝั่งตะวันออกของดินแดนมลายู อิทธิพลของวัฒนธรรมทั้งอินเดีย และจีนปรากฏในดินแดนในอาณาจักรดังกล่าว สะท้อนการอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมทั้งชาวมลายู พุทธ และอิทธิพลวัฒนธรรมพุทธศาสนา หินยาน ประวัติศาสตร์ แสดงอิทธิพลของดินแดนปาตานีที่มีการติดต่อกับอาณาจักรโบราณใกล้เคียง เช่น มะละกา ยะโฮร์ และอยุธยา

ร่องรอยของอดีตที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมปรากฏชัดเช่น โบราณวัตถุ โบราณสถานบริเวณ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และสำนึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เกี่ยวกับผู้คนในวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ได้มีการสืบทอดต่อกันมา ในลักษณะการศึกษาพื้นฐาน ดำเนินท้องถิ่น การเรียนอักษรศาสตร์ ที่หลากหลายของสำนักการศึกษาทั้งแบบมลายูท้องถิ่น เช่น การศึกษาปอเนาะ โดยผ่านความสัมพันธ์ครูและศิษย์ภายใต้วัฒนธรรม การศึกษาเฉพาะท้องถิ่น

การศึกษาในสังคมท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ร่วมกันของคนหลากหลายวัฒนธรรมภาคใต้ตอนล่าง พบว่าในสังคมท้องถิ่นพื้นที่เรียกว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้ปัจจุบัน มีคนเชื้อสายจีน ชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม (ชาวมลายูท้องถิ่น) อาศัยร่วมกันมาช้านาน คนทั้งสามกลุ่มมีบทบาทในการพัฒนาสังคมของท้องถิ่นภาคใต้ในแบบแผนวัฒนธรรมของตนเองและพึ่งพาอาศัยกันทางสังคม เศรษฐกิจ โดยเฉพาะในระดับสังคมหมู่บ้านความหลากหลายทางวัฒนธรรม

และความสามารถในการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัย นับเป็นลักษณะสำคัญของคนหลายเชื้อชาติ (กลุ่มชาติพันธุ์) ในภาคใต้บริเวณจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส การดำรงอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ภายใต้ระบบสังคมเศรษฐกิจท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นจากประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนในดินแดนนี้ไม่เคยปรากฏความขัดแย้งระหว่างคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในระดับสังคม หมู่บ้าน หรือ ในบันทึกประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่น จนกว่าอำนาจของรัฐ หรือ นายทุนต่างถิ่นเข้ามามีบทบาทสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในประวัติศาสตร์ยุคใหม่ จึงเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่า ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การที่คนหลากหลายวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันโดยปราศจากปัจจัยของความขัดแย้งทางวัฒนธรรม เป็นลักษณะของสังคมท้องถิ่นที่มีลักษณะของการบูรณาการทางวัฒนธรรมอันหมายถึง แต่ละกลุ่มชนมีการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมร่วมกัน อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเด่นของลักษณะการดำรงอยู่ร่วมกันของคนหลากหลายกลุ่มที่สงวนจุดต่างให้วิถีชีวิตสงบสุขเกิดขึ้นในท้องถิ่น ในการสืบทอดวัฒนธรรมของคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้เพื่อดำรงแบบแผนวัฒนธรรมการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่ง ซึ่งในสังคมโบราณอาจมีศูนย์กลางการเรียนในสถาบันครอบครัว และสถาบันทางศาสนา ซึ่งเป็นเสมือนโรงเรียนในการทำหน้าที่เป็นแหล่งถ่ายทอดการศึกษาจากผู้รู้สู่คนรุ่นใหม่ ดังนั้นการศึกษาในสังคมโบราณจึงเป็นการเรียนในบริบทของสังคมวัฒนธรรม ที่ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต หรือจัดได้ว่าเป็นการเรียนรู้ในชีวิตวัฒนธรรมนั่นเอง ดังจะพบว่าในท้องถิ่นมีการเรียนในวัดของชาวไทยพุทธ เป็นแบบแผนการศึกษาที่อยู่ในสายตาของวัฒนธรรมที่มีพุทธศาสนาเป็นแกนหลักของการศึกษา การศึกษาโดยจารีตประเพณีของการบวชเรียนเป็นการเรียนรู้ทางโลกทางธรรมของเยาวชนชาวไทยพุทธ หรือการเรียนของกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนมีการศึกษา เรียนรู้ทั้งการอ่านเขียนภาษาจีนจากครอบครัว และ โรงเรียนของสมาคมจีนมีกระจายในพื้นที่ก็เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนของท้องถิ่น โดยเฉพาะการได้รับการสนับสนุนจากสมาคมพ่อค้าชาวจีน การศึกษาภาษาจีนในโรงเรียนจีนก็เป็นแบบแผนการเรียนรู้ประการหนึ่งของเยาวชนเชื้อสายจีนที่ผูกพันกับวัฒนธรรมชาวจีน ในขณะที่ชาวไทยมุสลิมหรือชาวมลายูท้องถิ่นซึ่งนับว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่อยู่ในวัฒนธรรม และศาสนาอิสลาม การเรียนของเยาวชนชาวไทย หรือชาวมลายูท้องถิ่นภาคใต้ คือการเรียนรู้ในแบบแผนการศึกษาทางศาสนาอิสลามการเรียนรู้ของเยาวชนชาวไทยมุสลิม หรือชาวมลายูท้องถิ่นภาคใต้ คือการเรียนรู้ในแบบแผนการศึกษาทางศาสนาอิสลามหรือที่เรียกว่าปอเนาะ การศึกษาของเยาวชนไทยมุสลิมสอดคล้องกับศาสนาและวัฒนธรรมอิสลาม นับเป็นการศึกษามีอิทธิพลสูงต่อการพัฒนาสังคมตามแนวทางของวัฒนธรรมภายใต้ศาสนาอิสลาม การศึกษาในวัฒนธรรม ศาสนาอิสลามดัง

กล่าวนับว่ามีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดกับการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มคนภาคใต้ค่อนข้างที่มีชีวิตในวัฒนธรรมมลายูซึ่งในการวิเคราะห์สภาพการศึกษาในบทนี้กล่าวถึงการศึกษาในวัฒนธรรมของศาสนาอิสลามซึ่งเป็นกลุ่มคนหลักของท้องถิ่นคือการศึกษาในวัฒนธรรมตามหลักศาสนาอิสลาม ลักษณะเด่นของชาวมลายูท้องถิ่นหรือที่รัฐบาลไทยเรียกว่าชาวไทยมุสลิมนั้นประการหนึ่งจากการศึกษาความสำคัญของศาสนา และวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นนี้คือการที่ชาวมลายูท้องถิ่นมีสำนึกในทางวัฒนธรรมสูง ทำให้ยากต่อการผสมกลมกลืน กับกลุ่มชนในวัฒนธรรมอื่น ดังนั้นความเป็นมาของการศึกษาในวัฒนธรรมชาวมลายูจึงเกิดขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของศาสนาอิสลาม และแพร่หลายพร้อมกับการเผยแพร่ของศาสนานี้ด้วย อีกทั้งการศึกษาก็เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาตนเองของเยาวชนไม่ว่าชายและหญิง ซึ่งเป็นการเรียนตามบทบัญญัติตามคำสอนของศาสนา (สติชัย แสงศรี ,2513, 45) อิทธิพลของการศึกษาในศาสนาอิสลามทำให้คนมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีสำนึกในวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่แตกต่างจากชนส่วนใหญ่ของไทย หรือคนในท้องถิ่นอื่น(ขจักษ์ บุษย์พัฒน์, 2519, 130, 183) การศึกษาท้องถิ่นภายใต้ปอเนาะจึงมุ่งตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในการแสวงหาความรู้ในด้านศาสนาอิสลาม ขณะเดียวกันการจัดการเรียนการสอนในระบบปอเนาะยังขึ้นกับบริบททางเศรษฐกิจ และค่านิยมในทางสังคม ตลอดจนมูลเหตุจูงใจทางศาสนา (ขจักษ์ บุษย์พัฒน์,200-207) อิทธิพลของศาสนาต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับในกลุ่มคนพื้นที่ว่าเป็นส่วนส่งเสริมการสืบทอด แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ดังนั้นศาสนาอิสลาม วัฒนธรรม การศึกษาจึงเป็นสิ่งผูกพันอย่างแยกไม่ได้และจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวมุสลิมทุกยุคทุกสมัย แม้ว่าวัฒนธรรมในพื้นที่แห่งนี้จะแตกต่างจากท้องถิ่นอื่นหรือคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ(ปิยนาด บุนนาค, 2546, 48)ความเป็นมาและแบบแผนการศึกษาท้องถิ่น 8 ปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในประวัติศาสตร์เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรสำคัญบริเวณคาบสมุทรมลายูทำให้เมืองปัตตานีซึ่งเป็นศูนย์กลางการรับศาสนาอิสลามมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาในวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบการเรียนปอเนาะ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงศาสนาของผู้ปกครองเมืองปัตตานีที่รับศาสนาอิสลามทำให้ศาสนาอิสลามแพร่หลายไปยังเมืองต่างๆใกล้เคียงตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา (Teeuw & Wyatt, 1970, 75) อิทธิพลการศึกษาปอเนาะในอดีตกล่าวกันว่ามีที่มาจากประเทศในตะวันออกกลางอย่างอียิปต์ และแพร่หลายมาสู่ประเทศต่างๆบริเวณคาบสมุทรมลายู โดยเฉพาะรัฐมลายูต่างๆในประเทศมาเลเซีย แล้วเผยแพร่มายังรัฐมลายูปัตตานีต่อมา (ขจักษ์ บุษย์พัฒน์, 2519, 197)

“ปอเนาะ” เป็นภาษาอาหรับ มาจากคำ “ปนโด๊ะ” (Pondok) หมายถึงกระท่อม ซึ่งเป็นที่พักของผู้เรียนวิชาศาสนาอิสลามในสำนักศึกษา ดังนั้นปอเนาะจึงเป็นสถานที่เรียนวิชาศาสนาที่มีนักศึกษาไปพำนักอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน อันเป็นสถานที่ตั้งของบ้าน

โต๊ะครู กล่าวกันว่าในกระท่อมหลังหนึ่งจะมีนักศึกษาอาศัยอยู่ประมาณ 2-3 คน โต๊ะครูในฐานะผู้สอนถือว่าเป็นผู้รู้ทางศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี และกระบวนการเรียนการสอนก็ไม่มีแบบแผนที่เคร่งครัด การสอนนับเป็นวิทยาทาน และเป็นไปเพื่อสืบทอดความศรัทธา การเรียนในศาสนาอิสลาม ดังนั้นจึงไม่มีการเรียกร้อยค่าเล่าเรียนจากผู้เรียน ในแง่นี้ถือได้ว่าปอเนาะเป็นการศึกษาในบริบทสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชาวมลายูท้องถิ่น (คณะกรรมการปรับปรุงโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม, กระทรวงศึกษาธิการ, 2515, 1-3) การที่เมืองปัตตานีเป็นศูนย์กลางทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ของรัฐมลายู ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ทำให้การศึกษาในวัฒนธรรมมลายูมีอิทธิพลต่อสังคมมลายู ปัตตานีอย่างสูง ดังจะพบได้ว่าการศึกษาของชนชั้นสูง (เจ้าเมืองและเชื้อสายเจ้าเมืองต่างๆ) และชนชั้นล่างในปัตตานีมีส่วนสำคัญต่อการสืบทอดระบบการศึกษาของท้องถิ่น อันเป็นอิทธิพลของศาสนาอิสลาม อีกทั้งปรากฏการแต่งวรรณกรรมอันเนื่องมาจากการศึกษาในศาสนาอิสลาม (Sejarah Melayu, 1979, 2) ปอเนาะในความเห็นของนักวิชาการอิสลาม เช่น Awang Had Salleh ให้ความสำคัญว่าปอเนาะ เป็นสถาบันการศึกษาประจำหมู่บ้านที่เปิดสอนวิชาทางศาสนาอิสลาม ผู้ควบคุมกิจการจัดการศึกษาเล่าเรียนคือ โต๊ะครู ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพ การศึกษาส่วนใหญ่ เปิดสอนเกี่ยวกับพื้นฐานกฎหมายอิสลาม และอัลกุรอาน (Awang had salleh, Institusi Pondokdi Malaysia อ้างในปัตตานีในอารยธรรมมลายู, 2543, 02) การศึกษาศาสนาอิสลามในระบบการศึกษาปอเนาะดังกล่าวเติบโตและแพร่หลายพร้อมกับอิทธิพลศาสนาอิสลามต่อวิถีชีวิตคนในปัตตานี และพื้นที่ใกล้เคียง จนพบว่าในช่วงพุทธศตวรรษ ที่ 23-24 มีการศึกษาซึ่งสำนักของเมืองปัตตานี นับเป็นศูนย์กลางของการเรียนวิชาศาสนาของชาวชนมุสลิมที่เดินทางจากพื้นที่ต่าง ๆ มาศึกษาในสำนักครูที่มีชื่อเสียง วรรณกรรมมลายูมุสลิมซึ่งเป็นผลงานของผู้รู้ นักปราชญ์ มุสลิม ได้เป็นที่รู้จักในภูมิภาคและมีชื่อเสียงระดับโลกในตะวันออกกลาง จนถึงดินแดนแอฟริกาเหนือ กล่าวกันว่านักปราชญ์ของปัตตานีมีความรู้ทางศาสนาที่เชี่ยวชาญเป็นที่ยอมรับให้ทำการสอนในมัสยิดอัล-หะรอมที่กรุงมักกะฮ์ ขณะเดียวกันในสำนักเรียนศาสนาที่เมืองปัตตานีในช่วงพุทธศตวรรษ 23-24 มีชาวชนมุสลิมในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ที่ศรัทธาตลอดจนเข้าศึกษาในสำนักเรียนปอเนาะที่ปัตตานี ดังพบว่ามีเอกสารท้องถิ่นบันทึก ผู้เรียนจากศรีลังกา พม่า เวียดนาม ฟิลิปปินส์ กัมพูชา และประเทศในวัฒนธรรมมลายู เช่น อินโดนีเซีย (เกาะสุมาตรา) ชวา และบรูไน ได้ศึกษาปอเนาะเมืองปัตตานี ตำราทางศาสนาเขียนด้วยภาษามลายู เช่น ปอเนาะคาลอ ปอเนาะเบอมิน ปอเนาะกอดอ ปอเนาะกรือเซะ ปอเนาะตะโลมะเนาะ ฯลฯ เป็นต้น (Abdul Latif Hamidong, 1989, 97)

ปัจจัยที่มีส่วนในการเกิดระบบการศึกษาปอเนาะดังกล่าว เมื่อพิจารณาแล้วจึงอาจวิเคราะห์ได้ว่าระบบการศึกษามีที่มาจากความเชื่อทางศาสนา ซึ่งการศึกษารวมทั้งขนบประเพณีท้องถิ่น มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศาสนาอิสลามจนกล่าวได้ว่าศาสนาเป็นวิถีชีวิตของ

ชาวมุสลิม ในคัมภีร์อัล-กรุอ่าน ซึ่งเป็นบทบัญญัติหัวใจสำคัญของศาสนา ถือว่าบันทึกพระวจนะขององค์อัลเลาะห์ ซึ่งทรงนำผู้ปฏิบัติมาบทบัญญัติไปสู่ความดีงามให้ประสบสุขทั่วโลกนี้ และโลกหน้า ดังนั้นบทบัญญัติในคัมภีร์จึงมีความศักดิ์สิทธิ์ และสำคัญต่อการปฏิบัติตนของมุสลิมตั้งแต่เกิดจนตาย การศึกษาคัมภีร์จึงเป็นเสมือนหน้าที่ตามหลักศาสนาด้วย

ทัศนะทางปรัชญาการศึกษาหาความรู้ของศาสนาอิสลาม ต่อแบบแผนการศึกษา ศาสนาส่วนหนึ่งสะท้อนจากคำสอนของพระศาสดามุฮัมมัด เช่น การกล่าวถึงการศึกษาลอดชีวิต การศึกษาพัฒนาตนเอง และสังคมของอิสลามที่น่าสนใจ คือ คำกล่าวที่ว่า “จงแสวงหาความรู้ ความรู้สามารถแยกผิออกจากถูก ความรู้ส่องทางสู่สวรรค์ เป็นเพื่อนยามไร้ เป็นสหายในยามอยู่โดดเดี่ยว เป็นเพื่อนเมื่อขาดมิตร เป็นสิ่งนำทางไปสู่ความสุข เป็นเครื่องค้ำจุนในยามทุกข์ เป็นอาวุธเมื่ออยู่ในสังคม และเป็นเกราะป้องกันเมื่ออยู่ในหมู่ศัตรู” ปรัชญาการศึกษาที่สอนให้คนในสังคมพึ่งพาซึ่งกันและกัน ผู้มีความรู้สอนผู้ที่ไม่รู้ ผู้ที่คิดเล็กคือผู้ที่เรียน และสอน อัล-กรุอ่าน ดังนั้นศาสนาจึงสอนให้คนในสังคมมีหน้าที่ด้านการศึกษา เพราะมีความจำเป็นต่อการพัฒนาสังคม ขณะเดียวกันทั้งชายและหญิงมีหน้าที่ทางการศึกษาเท่าเทียมกัน และการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นไปตลอดชีพ ดังคำกล่าวในคำสอนของท่านศาสดาที่ว่า ... “จงศึกษาตั้งแต่อยู่ในเปลจนถึงหลุมฝังศพ” (ฮาดี อีซา, 2520, 17-23) นอกจากนี้การศึกษาของมุสลิมยังต้องเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ที่จำเป็นต้องศึกษาทางโลกก็เพื่อให้มีความรู้ในการประกอบอาชีพ และดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และการศึกษาทางธรรม คือ ความเข้าใจในหลักศาสนาที่ถูกต้องถือว่าเป็นการพัฒนาคนในสังคมด้านจิตวิญญาณ การมีศีลธรรมอันดียอมทำให้มุสลิมสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างไม่เอาเปรียบผู้อื่น การประกอบคุณความดีจึงเป็นคุณประโยชน์ต่อสังคมในโลกนี้ อีกทั้งยังเป็นเสมือนเสบียงของผู้ปฏิบัติในโลกหน้าอีกด้วย (ซาฟีอี อับดุลเราะหมาน, 2529, 52-63) ในด้านเศรษฐกิจและสังคมระบบการศึกษาแบบปอเนาะได้รับการสนับสนุนจากชุมชน เช่น การบำรุงการศึกษามาจากการบริจาคทางตามหลักศาสนา การบริจาค ะกาต คือ ทุนบำรุงผู้ทำหน้าที่สอนให้สามารถเลี้ยงชีพอย่างพอเพียง อีกทั้งผู้สอนหรือโต๊ะครูยังได้รับการยกย่องจากคนในชุมชน เพราะถือว่าเป็นผู้มีความรู้ ในสังคมอิสลามจะเคารพยกย่องผู้มีการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นผู้มีความรู้ในบทบัญญัติทางศาสนาเป็นอย่างดี การศึกษากับศาสนาจึงสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ดังผู้รู้ในหลักศาสนาได้สรุปความสำคัญของพื้นฐานการศึกษาว่า “อิสลามมีพื้นฐานทางด้านการศึกษาอันเป็นของตนเอง เฉพาะแตกต่างจากระบบอื่นๆ รากฐานทางการศึกษามั่นคงเพื่อบรรลุความมุ่งหมาย หรือจุดประสงค์ของชีวิตที่แท้จริง ที่มีเกียรติและได้รับยกย่อง” (ซาฟีอี อับดุลเราะหมาน, 2529, 56)

การศึกษาปอเนาะของปัตตานีในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ตลอดถึงสมัยการปฏิรูปการปกครองโดยรัฐบาลสยามยังพบว่า ยังเป็นศูนย์กลางการศึกษาของท้องถิ่นก่อนการศึกษาระบบโรงเรียนที่รัฐบาลจากกรุงเทพฯจะขยายการศึกษาแผนใหม่เข้าไปสู่มณฑลปัตตานี (ซึ่ง

ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ปัจจุบัน) เช่น ในการปกครองจากราชากรมณฑลปัตตานีของข้าหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวถึง รากฐานการศึกษาที่มั่นคงภายใต้ระบบการศึกษาปอเนาะว่า ในมณฑลปัตตานีเป็นแหล่งศึกษาวิทยาการอิสลาม มีนักปราชญ์มีชื่อเสียงในการสอนศาสนาอิสลามในสำนักเรียนมีครูที่สอนซึ่งนับเป็นนักปราชญ์ที่เชี่ยวชาญทางศาสนา การเรียนสามารถผลิตผู้รู้ทางศาสนาไปละหลายร้อยคน ชื่อเสียงของสำนักเรียนปอเนาะของปัตตานีทำให้มุสลิมจากทั้งกรุงเทพฯ เองก็ไปศึกษาจากแหล่งการเรียนนี้ และมุสลิมจาก กลันตัน ไทรบุรี ประ รวม ทั้งหัวเมืองใกล้เคียงอื่นๆ ก็เดินทางไปศึกษาศาสนาจากปอเนาะของปัตตานี (กองจดหมายเหตุแห่งชาติกรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม ม.22 / 14, 2466) ในรายงานตรวจราชการมณฑลนี้เพื่อสำรวจการศึกษาพบว่าในช่วงก่อน พ.ศ.2464 โดยประมาณว่าราวปี 2459-2460 สถานศึกษาที่เรียกว่าปอเนาะ และการสอนในสถานที่ประกอบศาสนกิจสุเหร่า มีการเรียนการสอนประมาณ 479 แห่ง (กองจดหมายเหตุแห่งชาติกรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม ศธ.44 / 20, 2460)

การศึกษาในวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่เรียกว่า ปอเนาะ เป็นแหล่งสืบทอดวัฒนธรรมศาสนาและการดำเนินชีวิตตามแนวทางของสังคมชาวมุสลิม การศึกษาส่วนนี้ให้ความสำคัญทั้งใน 3 องค์ความรู้ คือ ด้านอิบาคะห์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของการศรัทธา (มุฮัมหมัด ชัมบริ อับดุลมาลิก, 2543, 64) ศรัทธา (รุฎนอ-หม่าน) มี 6 ประการ ได้แก่ การศรัทธาใน 6 ประการ คือ ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า (องค์อัลเลาะห์) ศรัทธาในมลาอิกะฮ์ ศรัทธาในพระคัมภีร์ ศรัทธาในศาสนทูต วันพิพากษาและกฎกำหนดศภาวะการณ์ในภาคที่ 2 คือ ภาคปฏิบัติ (รุฎนอิสลาม) มี 6 ประการ คือ การปฏิบัติตนและเชื่อต่อท่านนบียอย่างแท้จริง การละหมาด 5 เวลา การบริจาค ซะกาต การถือศีลอด และการไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ ไปคุดละห์ นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เฉพาะผู้มีความพร้อมคือมีร่างกายสมบูรณ์ และมี ทรัพย์สิ้นเพียงพอในการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ได้ และในภาคสุดท้าย คือ เป็นการเรียนเกี่ยวกับตารีฆา และฟารออิฎ คือการเรียนประวัติความเป็นมาและการนำศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต หรือในบางแห่งอาจหมายถึงความรู้ในด้านอามัล คือ เพื่อให้มุสลิมปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา (มุฮัมหมัด ชัมบริ อับดุลมาลิก, 2543, 65) ความรู้ในด้านนี้ มีการฝึกให้เยาวชนเข้าใจในการอ่าน คัมภีร์ที่ถูกต้อง การเข้าใจความหมายการเรียนในวิชาต่างๆ เช่น เคาฮีด (ว่าด้วยเอกภาพของพระเจ้าและท่านนบียุฮัมหมัด) วิชาฟิฆส. (ว่าด้วยการปฏิบัติ เช่น ข้อห้ามทางศาสนา วิชานิติศาสตร์อิสลาม เช่น หลักเกณฑ์ต่างๆในการแต่งงาน การหย่าร้าง การถือศีลอด) วิชาตัฟซีร์ ว่าด้วยการอ่านและการบรรยายคัมภีร์ วิชาฮาดิส เป็นการเรียนคัมภีร์อัล-กรุอ่าน และพระวจนะของท่านนบียุฮัมหมัด วิชาตะเซาฟุฟ ว่าด้วยศีลธรรม การพัฒนาจิตใจ (สุเทพ สุนทรเกสซ์, 2547, 96-107) กล่าวได้ว่าการเรียนในวิชาตามหลักสูตรของการศึกษาวัฒนธรรมอิสลามดั้งเดิม

ของชาวมุสลิมนับเป็นการศึกษาที่ผูกพันกับหลักศาสนา การศึกษาจึงเป็นการเรียนรู้ในหลักศาสนาอิสลามอย่างมาก

ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมของอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความผูกพันกับชุมชนครอบครัวโดยอาศัยหลักบัญญัติของศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสำหรับด้านภาษาในระบบการเรียนการสอนของปอเนาะมีการใช้ภาษาอาหรับเป็นสื่อเพราะว่าความรู้ในภาษาอาหรับ เป็นพื้นฐานความรู้ศาสนาอิสลาม ในการศึกษา Awang Had Salleh (อังในมุฮัมมัด ชัมบรี อับดุลมาลิก, 2543, 67) กล่าวถึงในระยะราวพุทธศตวรรษ 23- พุทธศตวรรษที่ 25 ปัตตานีเป็นศูนย์กลาง อารยธรรมสะท้อนความรุ่งเรืองของการศึกษาในวัฒนธรรมอิสลามอีกด้วย มีผลงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และจะเห็นจากในช่วงเวลาดังกล่าวปัตตานีมีการสอนในระบบปอเนาะที่ฝังรากฐานและเติบโตภายใต้การสนับสนุนของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้การศึกษาในระบบปอเนาะในปัตตานียังสามารถเชื่อมโยงกับโลกมุสลิมสากลดังปรากฏข้อมูลว่ามีนักเรียนจากท้องถิ่นในภาคใต้เดินทางไปศึกษาต่อยังประเทศตะวันออกกลาง และในเอกสารเกี่ยวกับการศึกษาของปัตตานียังกล่าวถึง มีนักปราชญ์ในศาสนาอิสลามจำนวนหนึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ชาวมุสลิมในมกกะฮ์ด้วย นับได้ว่าปัตตานีเป็นแหล่งการศึกษาของอิสลามทั้งในระดับท้องถิ่นและสากล ตัวอย่างนักปราชญ์มุสลิมที่มีบทบาทในการศึกษาวิชาการอิสลามดังกล่าว เช่น Syeikh Dard bin Abdullah al-Fatani , Syeikh Wan Ahmad al-Fatani, Syeikh Zainal Abidin al-Fatani , Syeikh Ali Ishak al Fatani, Syeikh Muhamad Salleh bin Abdur Rahman al-Fatani และ ปราชญ์อีกหลายท่าน(ดูในการศึกษา เรื่อง Masyarakat dan Budaya, 1988) การเผยแพร่ความรู้ของศาสนาอิสลามจากปัตตานีไปยังดินแดนต่างๆยังพบว่าแม้บริเวณใกล้เคียง อาทิบางรัฐของมลายูยังมีการศึกษาร่วมกันโดยเผยแพร่แลกเปลี่ยนความรู้ในกลันตัน เคดาห์ อีกด้วย (มุฮัมมัดชัมบรี อับดุลมาลิก, 2543, 70) และในสมัยการผนวกเมืองปัตตานีเข้าสู่การปกครองรวมศูนย์ของรัฐบาลสยามในสมัยพุทธศตวรรษที่ 24 คือต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมาพบว่าปัญหาทางการเมืองโดยเฉพาะการสลายอำนาจผู้ปกครองท้องถิ่นคือเจ้าเมืองปัตตานีซึ่งเคยปกครองในราชวงศ์ท้องถิ่นมาตลอดได้สูญเสียอำนาจทั้งการเมือง สังคม เศรษฐกิจทำให้ระบบการศึกษาท้องถิ่นที่เจ้าเมืองเคยสนับสนุนต้องได้รับผลกระทบด้วย ดังจะเห็นจากข้อมูลเอกสารของมลายูท้องถิ่นที่บอกเล่าถึงการอพยพผู้คนจากปัตตานีไปยังบางส่วนของรัฐมลายูของอังกฤษ ขณะนั้นแม้เดิมในประวัติศาสตร์ คนมุสลิมปัตตานีก็มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติกับมุสลิมในรัฐทางตอนใต้ลงไป คือ เคดาห์ กลันตัน นับเป็นไปโดยความผูกพันทางเครือญาติ และศาสนาที่อยู่ในวัฒนธรรมเดียวกัน ครั้นเกิดปัญหาความรุนแรงในการปราบปราม หรือเหตุการณ์ที่อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่สิ่งที่เกิดขึ้นคือ การอพยพคนไปสู่พื้นที่มุสลิมจังหวัดภาคใต้ เหล่านี้เห็นว่าจะทำให้ความปลอดภัย

ในอดีตบางครั้งการอพยพกลุ่มคนไปตั้งหลักแหล่งใดก็มักมีการจัดให้มีการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาด้วย แม้อยู่ในกลางป่าก็มีการจัดให้สร้างสถานศึกษาเล่าเรียนในวัฒนธรรมของตนเอง เช่นการสร้างปอเนาะในป่า (Shaari Awang Besar, 1986, 119 อ้างในงานเขียนของมุฮัมหมัด ชัมบริ อับดุลบาลิก, 2543, 71)

นอกจากนี้การเผยแพร่ความรู้ด้านศาสนาของปราชญ์ปัตตานีไปสู่บางรัฐของประเทศมาเลเซีย ช่วงการรวมศูนย์อำนาจของรัฐบาลสยามสมัยรัตนโกสินทร์ยังปรากฏในบันทึกเอกสารของชาวมลายู และงานเขียนเกี่ยวกับการศึกษาปอเนาะอาจสะท้อนการให้ความสำคัญของประวัติศาสตร์ชาวปัตตานี และการเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมด้านการศึกษาดั้งเดิมท้องถิ่น เช่นงานเขียนเกี่ยวกับเผยแพร่ศาสนาของชาวมลายูต่อมาได้มีการนำมาแปลเผยแพร่ในปี 2543 ของ Hamdan Hassan ปี 1980 และ Mohamad Abv Baker ปี 1974 อ้างในงานของ มุฮัมหมัด ชัมบริ อับดุลบาลิก มีข้อความบางตอนที่ว่า "... ชาวปัตตานีที่อพยพในครั้งนั้นได้นำระบบการศึกษาปอเนาะมายังรัฐเคดาห์ ทำให้เกิดปอเนาะมากมาย เช่น ปอเนาะโตะ Haji ที่ Sungai Limav Pulai ซึ่งอยู่ที่ Baling ปอเนาะโตะครู Haji Yahaya ที่ Kampung Pisang อยู่ที่ Baling เช่นกัน ปอเนาะโตะครู Haji Aziz ที่ Pendang และปอเนาะอื่นๆ อีกมากมาย เช่นเดียวกันที่สร้างกานูการอพยพของ Syeikh Abdul Kadir al-Fatani ซึ่งเป็นอุลามาตาชาวูฟที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งทำให้สร้างกานูรู้จักระบบการศึกษาปอเนาะ

การเผยแพร่อิสลามที่สร้างกานูดำเนินโดย Sayid Muhammad Zainul Abidin หรือ Tvan Besar Paduka Indera หรือ Tvk Ku Tvan Besar ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของ Syeikh Abdul Kadir al-Fatani Tvk Ku Tuan Besar ได้เขียนหนังสือหลายเล่ม เช่น Kanu'l-Ulla และ Jawahiru'l-Saniyyah ความพยายามเหล่านี้ถูกสานต่อโดยลูกของเขาที่ชื่อ Sayid Abdul Rahman หรือ Tvk Ku Paluh ซึ่งเป็นนักดาชาวูฟที่ต่อต้านนักล่าอาณานิคม งานเขียนของเขาที่ชื่อ Maarijulah-fan ครอบคลุมเนื้อหาของวิชาดาชาวูฟ ส่วนที่ Sungai Dua เกาะปีนังหลังจากการมาของ Syeikh Zainal Abidin Tvan Minal al-Fatani, Svngai Dua ได้กลายเป็นศูนย์กลางการเคลื่อนไหวอารยธรรมอิสลาม สถาบันปอเนาะได้ถูกก่อตั้งในบริเวณรอบๆ และได้สร้างบรรดาปวงปราชญ์ เช่น โตะครูหะยีอับดุล ชามัด กือรามัต, โตะครูหะยี ซาฮาบูคติน และคนอื่นๆ อีกมากมายส่วนที่รัฐเปรัก เขตไทปิง (Taiping) มีโตะครูหะยีอิบรอฮิม ซึ่งมาจากปัตตานีได้เปิดปอเนาะที่ Cangkat Ibul ซึ่งต่อมามีบรรดาลูกๆ ของท่านเป็นผู้สานต่อได้แก่ หะยีอับดุลเราะห์มาน (Haji Abdul Rahman) กอฎี ลารุต (kadi Larut) หะยีอะห์หมัด (Haji Ahmad) และหะยี เซน (Haji Zain) อับดุลลาติฟ ฮามิดง (Abdul Latiy Hamidong) กล่าวว่าบรรดาปวงปราชญ์ (อุลามาอ) ทั้งหลายโดยเฉพาะที่มาจากปัตตานีได้เผยแพร่คำสั่งสอนอิสลามด้วยความบริสุทธิ์ใจบนพื้นฐานของการอุทิศตนต่อศาสนาอิสลาม คำสอนของอิสลามเป็นสิ่งที่บรรดาปวงปราชญ์ต้องทำการเผยแพร่แก่มวลมนุษยชาติด้วยเหตุนี้ต้องมีปอเนาะซึ่งเป็นสถาบันการ

ศึกษาที่มีบทบาทในการเผยแผ่อิสลามเกิดขึ้นมากมาย ป้อนะถือว่าเป็นสถาบันการศึกษาที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ของสังคมชาวมลายูที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะชาวมลายูที่อาศัยอยู่ในแหลมมลายูทั้งหมด...” (มุฮัมหมัด ชัมบริ อับดุลบาสิก, 2543, 72)

ขณะที่การศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นซึ่งเป็นชนจำนวนน้อย กลุ่มชาติพันธุ์มลายู (ชาวไทยมุสลิม) ในอดีตมีทั้งชาวไทยพุทธ และชาวไทยเชื้อสายจีน ที่อพยพจากมณฑลต่าง ๆ ของประเทศจีน และเข้ามา ตั้งหลักแหล่งในพื้นที่หลายเมืองในภาคใต้ ในส่วนภาคใต้ตอนล่าง ช่วงที่ทำการวิจัย (พ.ศ. 2500-ปัจจุบัน) พบว่าชาวไทยเชื้อสายจีน มีบทบาททางเศรษฐกิจ และการพัฒนาท้องถิ่น คนกลุ่มนี้มีบทบาท ในการจัดการศึกษาเพื่อรักษาขนบประเพณีท้องถิ่น แบบจีนตามลัทธิขงจื้อ ปรากฏโรงเรียนใน จ. ชายแดนภาคใต้ เช่น โรงเรียนในจังหวัดปัตตานี อาทิ ในราว พ.ศ. 2460 มีการสะท้อนหนังสือจีนใน โรงเรียนจ้องบั้ง ซึ่งผู้มีบทบาทสำคัญ คือสมาคมพ่อค้าจีนของจังหวัดปัตตานี จะพบว่าการพัฒนาโรงเรียนจีนใน ปัตตานีมีการสนับสนุนโดย ชาวจีนในประเทศจีนร่วมด้วย ขณะเดียวกันก็มีการสนับสนุนทุนโดย ชาวจีนปักษ์ใต้ ที่มีบทบาทในการเก็บภาษีอากรในปัตตานี โดยหลักสูตรมีการสอนภาษาจีน และพยายามถ่ายทอดควบคู่กับการเรียนหลักสูตร ภาษาไทย คณิตศาสตร์ โดยเน้นภาษาจีนเป็นหลัก ขณะที่โรงเรียนของชาวไทยพุทธ จะพัฒนาจากโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนพุทธศาสนา และโดยวัฒนธรรมของการบวชเรียน จัดให้มีการเรียนทั้งวิชาอักษรศาสตร์ และการเรียนในวิชาทางโลก ตัวอย่างการสำรวจการศึกษาในภาคใต้ ของจังหวัดชายแดนภาคใต้เช่น พบว่าจารีตการบวชเรียน มีการสอนทั้งวิชาทางโลกและทางธรรม วิชาทางธรรมในที่นี้ คือ วิชาศาสนา การบันทึกเขียน โดยเรียนอักษรวิธีที่เรียกว่า อักษรขอม (ขอม - ไทย) การศึกษาตามวัฒนธรรมไทยพุทธแต่เดิมเป็นการศึกษาจารีตสัมพันธ์กับการสืบทอดพระศาสนาและการศึกษามีทั้งการเรียนอักษรศาสตร์ ร่วมกับภูมิความรู้ที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเฉพาะการที่เด็กชายต้องบรรพชา และได้อุปสมบทต่อมาเป็นภิกษุสงฆ์ ประเพณีของการศึกษาในวัดได้สร้างแบบแผนของการศึกษาเล่าเรียนด้านอักษรวิธี ทำให้เกิดการเขียนจดบันทึกเรื่องราวในทางธรรมะ และทางโลก (ภูมิปัญญาความรู้แขนงต่างๆ) ลงในเอกสารประเภทสมุดไทยหรือหนังสือบุค ดังจะพบว่า การสำรวจใบลานและหนังสือบุคมีมากมายในชุมชนของแหล่งเรียนรู้การศึกษาซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน หนังสือบุคมักเป็นที่นิยมบันทึกความรู้ ตำราแพทย์แผนโบราณ ตำราการศึกษาโหราศาสตร์ ตำราความรู้ศิลปะศาสตร์แขนงต่างๆ ตำราอ่านเขียนภาษาไทย คณิตศาสตร์ คาราศาสตร์ รวมทั้งที่ถูกบันทึกเป็นหมวดหมู่ ขณะเดียวกันใบลานมักเป็นการบันทึกบทสวดและเรื่องราวของพระไตรปิฎก จนกล่าวได้ว่าใบลานและบุคของภาคใต้เป็นตำราอักษรวิธีแสดงภูมิความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมของท้องถิ่น

การสืบทอดความรู้ของกุลบุตรกระทำสืบทอดกันมาอย่างไม่ขาดสายจากประเพณีการบวชเรียนอัน เป็นการศึกษาล่าเรียนของคนในสังคมท้องถิ่นสมัยโบราณ การศึกษา

อักษรวิธของชาวไทยภาคใต้แสดงอิทธิพลอารยธรรมจากอินเดียผสมผสานกับไทยและขอม ดังปรากฏการใช้ภาษาที่มีนั่นมีอักษรขอมและบาลีปะปนกับการใช้ภาษาไทยของคนไทยท้องถิ่นภาคใต้ การศึกษาสังคมท้องถิ่นสมัยโบราณ สมัยโบราณเริ่มแรกทีเดียวชาวไทยภาคใต้ใช้อักษรขอมแพร่หลายมากจนเทียบได้กับเป็นภาษาที่หนึ่งครั้งต่อมาเมื่ออักษรไทยเจริญขึ้นก็ได้แทนที่ อักษรขอมกลายเป็นอักษรที่สองไปและเมื่อมีการเรียนอักษรไทยจนแตกฉานแล้วจึงเรียนอักษรขอมเพื่อใช้ศึกษาเล่าเรียนธรรมะคัมภีร์ชาคต่างๆในพุทธศาสนา

ในสำนักศึกษาเล่าเรียนเดิมมีอยู่เฉพาะตามวัดเท่านั้นมักได้รับการศึกษาจากวัดเกือบทั้งสิ้น เพราะพระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงที่จำต้องศึกษาพระธรรมวินัยและคัมภีร์พระไตรปิฎก ตลอดจนเรื่องราวทางศาสนาและทางโลกโดยทั่วไป และดำรงตำราหมอดูโหราศาสตร์แพทย์แผนโบราณ เพื่อบำรุงรักษา พื้นฟู และถ่ายทอดแก่บุคคลอันสืบไป ในสมัยก่อนจึงถือกันว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้คงแก่เรียนอันเป็นหัวหน้าผู้นำของชุมชน เป็นที่เคารพเลื่อมใสยกย่อง เป็นที่พึ่งของชาวบ้านทั่วไปในฐานะผู้ทรงศีลอย่างหนึ่ง ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิอย่างหนึ่ง เมื่อชาวบ้านต้องการมีความรู้ต้องหัดเรียน เขียนอ่านหนังสือ จึงต้องอาศัยพระสงฆ์เป็นครูบาอาจารย์ ใครมีลูกหลานก็เอาไปฝากฝังให้เป็นลูกศิษย์พระตั้งแต่ยังเยาว์หรือไม่ก็อีกอย่างหนึ่งก็ให้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุครบบวชก็อุปสมบทอยู่กับวัด เพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนได้เต็มที่ ได้ใกล้ชิดคอยรับใช้ปรนนิบัติพิศวีครูบาอาจารย์ การถ่ายทอดวิชาก็จะดียิ่งขึ้น ดังนั้นก็จะเห็นว่าการศึกษาเล่าเรียนเขียนอ่านทำได้เฉพาะผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงไม่มีโอกาสได้เรียน ต่อมาเมื่อมีผู้รู้หนังสือมากขึ้น ทั้งฆราวาสและบรรพชิต การเรียนหนังสือก็ค่อยขยายส่วนกว้างไม่จำเป็นต้องไปเรียนกับภิกษุสงฆ์ที่วัดก็ได้ (แต่วัดก็ยังคงเป็นสถาบันใหญ่และมีความสำคัญมากอยู่เช่นเดิม) ผู้เฒ่าผู้แก่บ้านใครรู้หนังสือมีชื่อทางศาสตร์แขนงใด ก็พาลูกหลานไปฝากฝังให้เรียนให้เรียนหนังสือที่บ้านนั้นๆ ตามประสงค์ เมื่อการศึกษาแพร่มาสู่ชาวบ้านแล้วก็เห็นเหตุให้สรรพวิทยาการและวรรณกรรมแพร่หลายถูกจารึกคัดลอกกันอย่างกว้างขวาง แต่สมัยก่อนนั้นก็ยังไม่นิยมให้ลูกผู้หญิงเรียนหนังสือ เพราะเห็นว่ายังไม่จำเป็น การเรียนหนังสือเป็นหน้าที่ของลูกผู้ชาย ถือว่าสตรีเป็นช่างทำหลัง ควรเรียนรู้งานแม่บ้านการเรือน อยู่กับบ้านช่วยครอบครัวทำกิน ฝึกหัดการทอผ้า การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา อีกประการหนึ่งสภาพของสังคมบ้านเมือง สิ่งแวดล้อมสมัยโบราณไม่เอื้ออำนวยด้วย

การศึกษาด้านอักษรศาสตร์ของชาวไทยพุทธเป็นองค์ความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมแต่การบวชเรียนส่วนใหญ่ ผู้บวชจะเป็นชายที่ได้รับการศึกษาเน้นการอ่านออกเขียนได้ ดังนั้นปราชญ์ของสังคมท้องถิ่นโบราณเกิดจากการจัดการองค์ความรู้ชุมชนที่หลากหลายตามวัฒนธรรมแลอิทธิพลของศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งการศึกษาเรียนรู้

กล่าวได้ว่าภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในแนวทางของพุทธวัฒนธรรมศึกษา เป็นไปโดยวิถีชีวิต อัตลักษณ์ของสังคมพหุลักษณะเอง

และการเรียนรู้ตามกลุ่มชาติพันธุ์ ดังกล่าวมีการสืบทอดต่อมา ขณะที่ปัจจุบันเมื่อระบบการศึกษาโดยรัฐ เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่อระบบการศึกษา กล่าวคือ ลักษณะใหม่ขององค์ความรู้ของพหุวัฒนธรรมศึกษาในการศึกษาที่รัฐจัดขึ้น เน้นการศึกษาแผนใหม่ตามแบบตะวันตก มีกระบวนการทัศน์ หรือฐานความคิด แบบมองโลกแยกส่วน ความรู้โลกใหม่ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านการศึกษาจึงเน้นการเรียนรู้ องค์ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะด้าน ขาดความเชื่อมโยงกันความเป็นจริงของวิถีชีวิตมนุษย์ที่เป็นองค์รวม แตกต่างจากพหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในระบบการศึกษาซึ่งองค์ความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นจะมีองค์รวมของคุณค่าจิตวิญญาณของการดำรงวิถีชีวิตภายใต้ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมท้องถิ่น ตามกลุ่มชาติพันธุ์ตน วัฒนธรรมการศึกษาในอดีตจึงเป็นวิถีชีวิตคือการศึกษาเพื่อใช้ในวิถีชีวิต ไม่ใช่การเรียนเฉพาะด้าน หรือเฉพาะกิจ ประมวลองค์ความรู้ของพหุวัฒนธรรมศึกษาในอดีตของท้องถิ่น มีอัตลักษณ์พิเศษที่สะท้อนให้เห็นว่า การสร้างองค์ความรู้และการถ่ายทอดหล่อหลอม ความรู้ของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีเป้าหมายที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ในลักษณะการบูรณาการวิถีชีวิตมนุษย์ในชุมชน ให้กลมกลืนกับธรรมชาติและการตระหนักรู้ความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งในโลก พหุวัฒนธรรมในระบบการศึกษาจารีตของชาติพันธุ์ที่ปรากฏในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือที่เรียกว่าการศึกษาชุมชนท้องถิ่นนั้นมีคุณค่าในด้านการเชื่อมโยงระหว่างกายและจิตใจ พุทธปัญญา ปรัชญาการศึกษาอิสลาม และปรัชญาขงจื้อของชาวไทยเชื้อสายจีน เท่ากับว่าการศึกษามีส่วนในการสร้างบุคคลทั้งด้านความรู้ในชีวิตประจำวัน ทั้งการพัฒนาร่างกายการนำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพ และการพัฒนาจิตใจ กระบวนทัศน์ของพหุวัฒนธรรมศึกษาท้องถิ่นในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสัมพันธ์กันระหว่างเหตุปัจจัย วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น นั้นเป็นกระบวนทัศน์ขององค์ความรู้ที่เป็นแบบองค์รวม แสดงลักษณะวิถีชีวิตของผู้คนจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นแบบวิถีชีวิตวัฒนธรรมของการศึกษา

อัตลักษณ์และลักษณะพิเศษขององค์ความรู้ท้องถิ่นดังกล่าว ถูกนำมาใช้ในการตอบโต้หรือเป็นปฏิกิริยาต่อความรู้ชุดใหม่ (ระบบการศึกษาแผนใหม่) ซึ่งชุมชนท้องถิ่นอาจมีส่วนร่วมน้อยหรือแทบจะมีการจัดการโดยอำนาจภายนอกท้องถิ่น ดังนั้น การต่อสู้โดยกลไกของระบบการศึกษาระหว่างท้องถิ่นและส่วนกลางมักปรากฏ ในรูปแบบของวิกฤตการณ์ความรุนแรงต่อระบบการศึกษาของรัฐที่มีมาโดยตลอดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ความรุนแรงต่อบุคลากรทางการศึกษา ทำให้เกิดความไม่มั่นคงในการทำงานของข้าราชการครู ปัญหาความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สิน และการตรวจสอบของรัฐต่อท้องถิ่นในการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่นอย่างจริงจังเกิดผลน้อยมากในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะก่อนทศวรรษ 2520 จนปัจจุบัน สาเหตุประการหนึ่งคือ นโยบายการศึกษาของรัฐ

เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้มักถูกผูกโยงกับ ปัญหาความมั่นคงส่งผลให้การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเป็นแนวทางที่พัฒนาไปโดยยากลำบาก

นอกจากนี้ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีสาเหตุที่ซับซ้อนทั้งใน ด้านประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม หากต้องการพัฒนาการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม ศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาองค์ความรู้หลายด้าน และองค์ประกอบสำคัญหนึ่งคือ การสร้างองค์ความรู้ที่ควรเชื่อมต่อกับองค์ความรู้ดั้งเดิมท้องถิ่นที่นับเป็นทุนเดิมทางวัฒนธรรม ความรู้ที่เข้าถึงความเข้าใจข้อเท็จจริงสังคมและปราศจากอคติทางเชื้อชาติ (Races) หรือกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ดังนั้นภายใต้ความเป็นการเมืองของรัฐ (Civil Status) ในสังคมไทยปัจจุบัน การสลายแนวคิดการสร้างวัฒนธรรมหลัก (Dominant Culture) ในลักษณะขจัดการศึกษาที่เคยเป็นพื้นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวแล้วว่าสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้มีอัตลักษณ์สังคมตามกลุ่มชาติพันธุ์ การสร้างองค์ความรู้ใหม่ของการพัฒนาพหุวัฒนธรรมสำหรับการศึกษาอาจเริ่มด้วยการบูรณาการทางวัฒนธรรม ที่เหมาะสมกับการศึกษาบางส่วนหรือบางระดับซึ่งโดยธรรมชาติของสังคมหลากหลายวัฒนธรรมย่อมมีปฏิสัมพันธ์ ทางวัฒนธรรม (Cultural Interaction) ทั้งระบบการศึกษา ขนบประเพณี การมีส่วนร่วมในจารีตประเพณีต่าง ๆ ของคนต่างวัฒนธรรมอยู่แล้ว ทั้งนี้พหุวัฒนธรรมในข้อสรุปของการศึกษาวิจัยจากบริบททางสังคมวัฒนธรรม ดังกล่าวมาแล้วเป็นแนวทางหนึ่งสำหรับการศึกษาระดับท้องถิ่นและระดับประเทศที่มีลักษณะการศึกษาที่ต้องอิงกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) การพึ่งพาตนเองในระบบภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยมีอยู่ (Self-Reliance) ตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์ของการจัดการศึกษาภายใต้พหุวัฒนธรรมศึกษาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น (Local Education) แสดงความแตกต่างจากระบบการศึกษาในภูมิภาคอื่นของประเทศไทย

อย่างไรก็ดีแม้ว่าพหุวัฒนธรรมศึกษามีความหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงอยู่ร่วมกันในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แต่สิ่งที่ควรคำนึงถึงคือ จำนวนประชากรหรือกลุ่มชาติพันธุ์หลักของพื้นที่ดังกล่าวคือ ชาติพันธุ์มลายู (ชาวไทยมุสลิม)

ดังนั้นการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมต้องเน้นความสำคัญของคนกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยเนื่องจากการศึกษาที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์ และการพัฒนาที่ถูกแนวทาง คือ ดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ การศึกษาองค์ความรู้ระดับประเทศ และก้าวไปสู่สังคมนานาชาติด้วยความมีพื้นภูมิอัตลักษณ์วัฒนธรรมของคนท้องถิ่นก็เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาองค์ความรู้สำหรับเยาวชนส่วนใหญ่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

2.1.2 กระบวนการตรรกสัมพันธ์พัฒนาวัฒนธรรมทางการศึกษาที่สะท้อนอัตลักษณ์การศึกษาของกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษากระบวนการตรรกสัมพันธ์พัฒนาวัฒนธรรมทางการศึกษาสำหรับท้องถิ่นชายแดนภาคใต้ในพื้นที่นี้ เน้นการอธิบายการศึกษาชาติพันธุ์ ทั้งสามสายวัฒนธรรม คือ ไทยมลายู ไทยพุทธ และไทยเชื้อสายจีน

1. ชาวไทยมลายู (ชาวไทย-มุสลิม)

ในการศึกษากรณีเครือญาติชาติภาษาในสุวรรณภูมิ (สุจิตต์ วงษ์เทศ , 2549, 34) กล่าวคือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในดินแดนแห่งนี้ และในมลายูเองกล่าวที่เรียกว่า ชาว – มลายู (ออสโตรเนเซียน) หรือ มาลาโยโพลินีเซียน (Austronesian or Malayo Polynesian Language Family) เช่น ชาวในหมู่เกาะอินโดนีเซีย มลายู จาม ฯลฯ มักเป็นกลุ่มชนที่ตั้งหลักแหล่งตามชายฝั่ง และหมู่เกาะทางตอนใต้ของอุษาคเนย์ รวมทั้งมอเก็นหรือที่เรียกว่า “ชาวเล” และ “เงาะ” ในตำนานประวัติศาสตร์ของปัตตานีอ้างอิงที่มาของมลายูปัตตานีสสะท้อนสำนึกทางประวัติศาสตร์ของคนท้องถิ่น การผสมกลมกลืนผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ก่อนเป็นชาวมลายู เช่นในตอนกล่าวถึงกลุ่มเชื้อสายดั้งเดิม “ชากุน” มีบรรพบุรุษร่วมกันของชาวมลายูที่เกาะเปรงจา (เกาะเปรงจาอาจหมายถึงสุมาตรา หรืออีกความหมายอาจหมายถึง อาเจ๊ะ) (อิบรอฮิม ชุกรี , 2549, 1-7)

กระบวนการตรรกสัมพันธ์พัฒนาวัฒนธรรมทางการศึกษา : อัตลักษณ์ของไทยมุสลิม (ชาวมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้)ในการวิจัยได้รวบรวมกระบวนการตรรกสัมพันธ์วัฒนธรรมศึกษาปรัชญาของอิสลามเบื้องต้น สะท้อนปรัชญาความรู้ท้องถิ่น และการนำปรัชญาองค์ความรู้เพื่อไขปัญหาการศึกษาตามแนวทางพัฒนาวัฒนธรรม เช่น

1. กระบวนการตรรกสัมพันธ์พัฒนาวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของศาสนาอิสลามกล่าวคือศาสนา การศึกษาและวัฒนธรรมคือปรัชญาการเรียนรู้ที่เป็นเนื้อเดียวกัน เช่น

1.1 “ โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเป็นผู้ดำรงเที่ยงตรงไว้เพื่ออัลลอฮ์ในฐานะพยานด้วยความเที่ยงธรรม และอย่าให้ความเกลียดชังคนกลุ่มใดทำให้สูเจ้าไม่รักษาความเป็นธรรมจงให้ความเป็นธรรมด้วยการนั้นอยู่ในลำดับถัดจากความยำเกรงต่ออัลลอฮ์แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้รอบรู้ในสิ่งที่สูเจ้าทั้งหลายกระทำ ”

1.2 “ การที่มุสลิมสงวนสิทธิในการปฏิบัติเฉพาะศาสนาอิสลาม และไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงหลักการปฏิบัติตามศาสนาพุทธหรือร่วมในพิธีทางศาสนาพุทธนั้น เพราะอันครุอันระบุนี้ว่า

‘เจ้าทั้งหลายอย่าบริพาษผู้นับถือที่ทำการกราบไหว้สิ่งอื่น ๆ นอกจากอัลลอฮ์ (ช.บ)’ และอีกโองการหนึ่งระบุว่า ‘ศาสนาของท่าน ท่านก็ปฏิบัติ ศาสนาของฉัน ฉัน

ก็ปฏิบัติ' หลักการเช่นนี้ มุสลิมทุกคนมีความยึดมั่นอย่างเคร่งครัด ความเคร่งครัดศาสนาในศาสนาข้อมเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างแน่นอน และข้อสำคัญความเคร่งครัดศาสนามีใช้สิ่งที่ผิดกฎหมายตรงกันข้ามกลับพหุวัฒนธรรมสำคัญซึ่งสอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญที่กล่าวไว้แล้ว" (คำชี้แจงของสำนักจุฬาราชมนตรี เกี่ยวกับปัญหาที่ราชการกรกฎาคม 2526)

1.3 "..... เรื่องของคน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ชาติต่างศาสนา ขอให้ยอมรับในความจริงข้อนี้ แม้ในประวัติศาสตร์ก็ถือว่าเป็นคนต่างเชื้อชาติกัน การแก้ปัญหา 3 จังหวัดภาคใต้คิดอย่างไรก็คิดไม่ออก เพราะเราลอกเขาว่าตัวเขาเองเป็นคนไทย จึงเห็นด้วยกับนโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาที่พยายามสร้างมิตร อย่างบังคับเขาเป็นคนไทย ส่งเสริมให้เขาเป็นตัวของเขา รักษาเอกลักษณ์ (Identity) ชนมาลายูไว้ แต่ไม่ใช่สิทธิเหนือคนที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งอาศัยในจังหวัดนี้ ...." (ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, คำปราศรัยที่จังหวัดยะลา เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2519 หลังจากเกิดเหตุการณ์ประท้วงที่จังหวัดปัตตานีซึ่ง ยึดเชื้อเป็นแรมเดือน)

1.4 " ในกรณีของไทยวัฒนธรรมแห่งชาติไทยคือ ความหลากหลาย ข้อมสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของดินแดนที่เป็นประเทศไทย(และประเทศเพื่อนบ้าน) ซึ่งเคยมีคนหลายเชื้อชาติ หลายวัฒนธรรมได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งภูมิลำเนา หรือนำเอาวัฒนธรรมของตนผ่านมาทิ้งไว้ให้ตลอดจนผู้คนในดินแดนนี้ได้ปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงที่หลังไหลเข้ามาอย่างไม่หยุดหย่อนเสมอมาฉะนั้นจึงไม่มีทั้งเอกภาพและเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมแห่งชาติไทย...."

(นิธิ เอียวศรีวงศ์จากหนังสือ ' ความหลากหลายของวัฒนธรรมไทย : การท้าทายใหม่'(2535)

1.5 " การแก้ปัญหาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่น่าจะอยู่ในรูปแบบของการให้'แก่พี่น้องประชาชนไทยในพื้นที่นั้นในลักษณะต่าง ๆ ที่คิดว่าเขาพอใจ แต่น่าจะเริ่มที่ 'การเคารพ'ต่อสิ่งที่พวกเขา 'เป็นมาและเป็นอยู่' อย่างถึงราก นั่นคือการเคารพต่อรากฐานทางสังคม-วัฒนธรรม ของพวกเขา ข้อมรับการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นอย่างจริงจัง ข้อมรับความแตกต่างและทำที่สุดคือ ต้องยอมรับในสิทธิอัตลักษณ์วิจิฉัยในการเลือกชะตากรรมของพวกเขาเอง ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งรัฐประชาชาติสมัยใหม่" (จากบทนำวารสารทักษิณคดีปีที่ 3 ฉบับที่ 2 มิถุนายน - กันยายน 2536)

1.6 " ถ้าเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง ทุกชุมชนท้องถิ่นและประเทศจะมีเกียรติและศักดิ์ศรีเสมอกัน ไม่มีใครเหนือใครเพราะวัฒนธรรมความหลากหลาย ไม่ได้รวมศูนย์ การยอมรับและเห็นคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงเป็นการกระจายเกียรติและศักดิ์ศรี เปิดทางออกอันหลากหลายและทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็งและยั่งยืน....." (ศ.นพ. ประเวศ วะสีจากบทความ 'การแก้ปัญหาชายแดนใต้'หนังสือพิมพ์ มติชนรายวันฉบับวันที่ 26 มกราคม 2547)

กระบวนการตรรกะพหุวัฒนธรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ในวัฒนธรรมการศึกษาของอิสลามเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและชุมชนท้องถิ่นในทัศนะอิสลาม เช่น แนวคิดเกี่ยวกับทุกสิ่งในศาสนาอิสลามอยู่บนฐานของความรู้ (ในทัศนะอิสลามอื่น ลุดฟีจะปะดียา) กล่าวถึงแนวคิดนี้คือ ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับการศึกษา อย่างชัดเจนมากในคัมภีร์อัลกุรอานมีทั้งหมด 6,000 กว่าโองการ ในโองการแรก ๆ จากพระเจ้าอัลลอฮ์ เป็นบทบัญญัติเรื่องการศึกษา ระบุว่าจงอ่าน เพราะศาสนาอิสลามขึ้นบนพื้นฐานความรู้ โดยให้สร้างความเข้าใจในเรื่องของตนเองก่อน คือ สร้างจิตสำนึกเปลี่ยนความคิด รู้จักและเข้าใจตนเอง จากนั้นจึงทำความเข้าใจสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งรอบตัว ส่วนข้อบัญญัติเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นหลักศาสนาหรือ หลักความเชื่อก็ขึ้นบนพื้นฐานของความรู้อันเป็นสิ่งทีสำคัญมาก “หากไม่มีความรู้ถือว่าไม่มีศาสนา”

ศาสนาอิสลามต่อต้านคนทีไม่มีความรู้จึงถือว่ามุสลิมไม่มีคนทีไม่มีความรู้ (ญะฮิล) เพียงแต่ว่าถ้าไม่ถึงระดับผู้รู้ (อาลิม) ก็ต้องอยู่ในระดับปุถุชน (อะวาม) หรือมีความรู้พื้นฐานอย่างน้อยก็สามารถให้คำตอบกับคำถาม สัจชาตญาณหลัก ๆ 3-4 คำถาม เช่น มาจากไหนใครคือผู้สร้าง ทำหน้าที่อะไร จะไปไหน จะเตรียมตัวอย่างไร การไม่รู้ในประเด็นดังกล่าวถือว่าอิสลามไม่อนุญาตให้เกิดขึ้นในกลุ่มอารยชนนับว่าศาสนาอิสลามมีคำอธิบายทีชัดเจน (อิสมาอีล ลุดนี จะปะดียา, 2549, 89)

การเรียนรู้การศึกษาอิสลามถือว่าต้องเรียนให้รู้ตนเองก่อน ต้องสร้างชีวิตก่อนสร้างอาชีพ (การสร้างวิถีชีวิต - Way of Life) อิสลามมีแนวทางสร้างทักษะของชีวิต (Skill of life) บนพื้นฐานชีวิตทีดี ดังนั้นศาสนาจักรจึงสอนให้เป็นคนดีก่อนคนเก่ง การจัดการศึกษาของอิสลามจึงเริ่มต้นด้วย อัลกุรอาน เนื่องจากอัลกุรอาน ได้สอนให้มนุษย์รู้จักรากเหง้าของตนเอง ให้รู้จักคุณค่าและสร้างประโยชน์ สูงสุดสอดคล้องกับสัจชาตญาณเดิมของมนุษย์ เกิดความสมดุล ครอบคลุมต่อเนื่องและบูรณาการอย่างครบวงจร และเสนอ วิธีทีแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทีเกิดขึ้นในสังคมตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติใด

การศึกษาของอิสลามเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์ ทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม ในทัศนะของอิสลาม อัลกุรอานเปรียบเสมือนธรรมนูญแห่งมนุษยชาติทีมีครบทุกด้านในการดำเนินชีวิตมนุษย์ จึงเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จสูงสุดทั้งโลกนี้และโลกหน้า ในกระบวนการศอิสลามถือว่าเกณฑ์การวัดความสำเร็จในการศึกษา ขึ้นกับผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้หลักคำสอนศาสนามาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้มากน้อยเพียงใด สอดคล้องกับเจตนารมณ์ศาสนา ดังนั้นผู้รู้ในศาสนาจึงมีหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ การศึกษาจึงเป็นกระบวนการทีเกิดขึ้นตลอดชีวิต มีการกำหนด ให้ผู้มีความรู้ทุกคนมีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ แก่ผู้ไ้ไม่รู้ โดยไม่หวังผลตอบแทน ทำให้เกิดสถาบันศาสนาอิสลาม มีแหล่งการสร้างเครือข่ายทางปัญญา ท้องถิ่น และสากล ความเชื่อมโยงสู่สากล ในประวัติศาสตร์พบว่า

สถาบันอุดมศึกษาเก่าแก่ 1,200 กว่าปีของอิสลาม เช่น Qairawar University ที่มอริอ็อกโค Zaitumah University ที่ตูนีเซีย และ Al- Azhar University ประเทศอียิปต์ เป็นต้น และมีการขยายตัวในประเทศต่าง ๆ ต่อไป ศูนย์กลางของการเรียนรู้ขององค์ความรู้อิสลามอยู่ที่ศาสนา สถาน มัสยิด การถ่ายทอดความรู้ทางการศึกษาเป็นเป้าหมายของจิตวิญญาณวิทยาการความรู้ นับเป็นความหล่อหลอมสังคมบนพื้นฐานของความรู้ (Knowledge Based Society) ในกระบวนการตรรกศาสตร์อิสลามการศึกษาการถ่ายทอดแนวทางดังกล่าวมีผลต่อการจัดการศึกษาท้องถิ่น และผลต่อการพัฒนาทางระบบการศึกษาต่อไปอีกด้วยกล่าวในบทต่อไป

ในการวิเคราะห์ของ สุเทพ สุนทรเกษม ในบทความความปอเนาะ ฯ วิเคราะห์กระบวนการตรรกศาสตร์การจัดการศึกษาปรัชญาอิสลามบางตอนดังนี้

ความสำคัญของโรงเรียนสอนศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ในระหว่าง พ.ศ. 2473- 2493 เมืองจะนะในจังหวัดสงขลาเป็นที่รู้จักในบรรดาชุมชนชาวมุสลิม ทั้งที่พูดภาษามลายูและภาษาไทย ว่ามีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามตามจารีตประเพณีที่รู้จักกันในนามของ “ โรงเรียนปอเนาะ ” (Pondok) และมีครูสอนศาสนาที่เรียกว่า “ โตะครู ” (Tok Guru) ที่มีชื่อเสียง ชาวชนที่อยู่ในจังหวัดภาคใต้ ได้แก่ นครศรีธรรมราช ตรัง พังงา กระบี่ สุราษฎร์ธานี และสงขลา รวมทั้งใน 4 จังหวัดชายแดนคือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ต่างก็สนใจที่จะมาเรียน

ความจริงในเมืองจะนะของจังหวัดสงขลามีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามอยู่หลายแห่งแต่ที่ถือว่ามีชื่อเสียงมีอยู่ 4 แห่ง มีชื่อเสียงตามชื่อของโตะครูคือ (1) โรงเรียนปอเนาะ โตะครู ฮยีนอร์ (2) โรงเรียนปอเนาะ โตะครู ฮยี่ เลย์ (3) โรงเรียนปอเนาะ โตะครู ฮยี่ โซหมัด และ (4) โรงเรียนปอเนาะ โตะครู คนิ หรือ ปอเนาะ ปาดัง ลังกา

โรงเรียนปอเนาะ 3 แห่งแรกมีชื่อเสียงเพราะมีโตะครูที่มีความรู้เกี่ยวกับงานเขียนที่ถือเป็นคลาสสิกของศาสนาอิสลาม ซึ่งได้รับการแปลจากภาษาอาหรับเป็นภาษาขาวี (ภาษามลายูพื้นเมืองที่เขียนด้วยอักษรอาหรับ) ใช้เป็นตำราหรือหนังสือเรียนที่เรียกว่า “ กิตับบาวี ” (Kijab Jawi) นอกจากจะมีความรู้กว้างขวางในวิชาศาสนาอิสลาม และมีความเชี่ยวชาญในแต่ ละสาขาวิชาแล้ว โตะครูดังกล่าวยังมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นครูสอนศาสนา “ แบบเก่า ” ที่เคร่งครัด (Tok Guru Kuam Tua) คือเคร่งครัดตามหลักของสำนักกฎหมายและคำสอนของนิกายชาฟีอี (Shafii) ครูสอนศาสนาในกลุ่มนี้พยายามสังเกตการปฏิบัติของผู้รู้ทางศาสนาที่เคร่งครัดหลัก การในคัมภีร์อัลกุรอาน และคำสอนของศาสดามุฮัมมัด ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถือว่ามีแนวความคิด “ แบบใหม่ ” (Kiam Muda) คือเป็นพวกที่นิยมความทันสมัยในทุกรูปแบบ ตรงข้ามกับกลุ่มที่มีความคิดแบบเก่าที่ยึดหลักปฏิบัติสืบทอดต่อมาเป็นประจำเพมิอย่างไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงและมั่นคง

โต๊ะครูคน (พ.ศ.2472- 2525) ของโรงเรียนปอเนาะ ปาดัง ลังกา ถือได้ว่าเป็นตัวแทนชาวมุสลิมกลุ่มที่มีความคิดแบบใหม่ (Kiam Muda) ของจังหวัดภาคใต้ เขาเป็นผู้ที่พยายามที่จะนำหลักปฏิบัติศาสนาบางอย่างที่ไม่ได้มีการปฏิบัติมาช้านานกลับมาปฏิบัติอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งความพยายามดังกล่าวถือได้ว่าเป็นนวัตกรรม (Bid' ah) อย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่าหลักปฏิบัติดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ได้รับปฏิบัติโดยทั่วไปในสังคมมุสลิมก็ตาม

โต๊ะครู คนี ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนปอเนาะในรัฐครังกานูและกัลันตันของประเทศมาเลเซีย เป็นครูสอนศาสนาหนุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามอย่างลึกซึ้งและมีความเชี่ยวชาญในภาษาอาหรับ เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือจากนักเรียนในชุมชนมุสลิมของจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในสมัยก่อน พ.ศ. 2498 ซึ่งโรงเรียนปอเนาะ ปาดัง ลังกามีชื่อเสียงมากที่สุด

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้ปอเนาะ ปาดัง ลังกา มีชื่อเสียงก็คือ การนำเอาระบบโรงเรียนมาดราซาร์ของประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามในคาบสมุทรอาระเบีย ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เช่นในอินโดนีเซีย (ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น) และประเทศมาเลเซียมาใช้ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย จุดมุ่งหมายของโรงเรียนในตอนแรกก็เพื่อสอนให้ผู้เริ่มเรียนสามารถอ่านเขียนภาษาอาหรับและภาษาฮาวีได้ แต่ในสมัยต่อมาได้มุ่งที่จะปูพื้นฐานความรู้ภาษาอาหรับและศาสนา สำหรับนักเรียนที่จะไปเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปในประเทศที่มีได้ใช้ภาษามลายูหรือภาษาไทย โรงเรียนจะมีการสอนในตอนเช้า มีการแบ่งกลุ่มตามพื้นฐานความรู้ของนักเรียน และมีการเน้นการสอนตามจารีตประเพณี ต่อมาโรงเรียนปอเนาะ ปาดัง ลังกาได้เปลี่ยนชื่อเป็นมาดราซาร์ อัล - ยาลักฮ์ อัล - มุบีน (Madrasah al- Falah al - Balagh al- Mubon) ซึ่งรู้จักกันในชื่อภาษาไทยว่า โรงเรียนรอรอกวิทยา และได้กลายเป็นศูนย์การศึกษาศาสนาอิสลามที่เน้นการเรียนการสอนตามจารีตประเพณีที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงมาจนทุกวันนี้

ในด้านโครงสร้างและการเรียนการสอนของโรงเรียนปอเนาะพบว่าปกติการศึกษาศาสนาอิสลามของชาวมุสลิมในประเทศไทยจะเริ่มต้นที่บ้านครูสอนศาสนา ณ สถานประกอบพิธีทางศาสนาที่เรียกว่า “ บาไลซาล์ ” (Balaisah) หรือที่มัศยิดที่เรียกว่าโรงเรียน “ ตาดิกา ” (Tadika) สำหรับการศึกษาที่สูงขึ้นไป พ่อแม่จะส่งลูกไปเรียนที่โรงเรียนปอเนาะที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ โดยหวังว่าเมื่อเด็กจบออกมาจะได้เป็นผู้นำของชุมชน หรืออย่างน้อยก็เป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และเป็นชาวมุสลิมที่ดีและด้านการเรียนการสอนของโรงเรียนปอเนาะในจังหวัดภาคใต้อย่างเช่น ปัตตานีมีความคล้ายคลึงกันกับโรงเรียนมาดราซาร์ของศาสนาอิสลามในสมัยกลางที่กล่าวแล้วข้างต้นหากแต่ว่าการสอนในโรงเรียนปอเนาะให้ความสนใจเฉพาะกับการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานและหลักคำสอนพื้นฐาน (Fard'ayn) เนื่องจากนักเรียนอายุยังน้อย และส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของพ่อแม่ที่มีอาชีพใช้แรงงานในปัตตานี เด็กที่

มาเรียนที่มีสขิตจะมีอายุในราว 11-12 ขวบ และมักจะจบการศึกษาภาคบังคับมาแล้ว พ่อแม่จึงส่งไปเรียนโรงเรียนปอเนาะ หรือ ไม่ก็เรียนต่อชั้นมัธยมต้นในโรงเรียนของรัฐบาล

นักเรียนที่ไปโรงเรียนปอเนาะจำเป็นต้องมีที่พักในระหว่างที่เรียน โรงเรียนปอเนาะจึงทำหน้าที่เป็นโรงเรียนกินนอนในตัว ส่วนใหญ่พ่อแม่ของเด็กจะสร้างกระท่อมเล็กๆ ที่เรียกว่า “ปอเนาะ” เป็นที่พักของนักเรียน ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นชื่อเรียกโรงเรียนประเภทนี้

ในกระท่อมหลังหนึ่งนักเรียนอาจจะอยู่ด้วยกัน 2 หรือ 3 คน ในสมัยแรก ๆ กระท่อมจะสร้างด้วยไม้ไผ่และมุงหลังคาด้วยจาก ยกพื้นสูงขึ้นมาราว ๆ 2-3 ฟุต ภายในบริเวณปอเนาะจะมีบ้านพักครูสอนศาสนา หรือ “โต๊ะครู” และครูผู้ช่วย บ้านพักของนักเรียนที่มีครอบครัวแล้วจะอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “ปอเนาะ ดาแล” (Pondok Dalae) แปลว่า “บ้านพักส่วนใน” หรือที่รู้จักในภาษาไทยว่า “ปอเนาะนอก” บ้านพักส่วนในจะมีลักษณะถาวรมากกว่าบ้านพักส่วนนอกของนักเรียนชาย ซึ่งมักจะสร้างเป็นที่พักชั่วคราว เพราะไม่ทราบแน่ชัดว่าจะใช้เวลาเรียนนานเท่าใด

ชีวิตประจำวันของนักเรียนปอเนาะเริ่มตั้งแต่เช้าตรู่ก่อนสว่าง นักเรียนจะต้องตื่นขึ้นเพื่อทำพิธีละหมาดก่อนรุ่งอรุณที่เรียกว่า “ละหมาด อัล - ฟาจร์” (Solat al Fajr) ตามปกติจะมีประกาศเตือนให้ไปทำพิธีละหมาดเรียกว่า “อัลฮาน” (Adhan) ก่อนจะสว่างนักเรียนจะมีเวลาพอที่จะอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด (Wudu) ในปอเนาะบางแห่งโต๊ะครูจะเดินไปยังบ้านพักแต่ละหลัง และร้องปลุกด้วยคำว่า “โซลัต โซลัต” (“Solat Solat” ซึ่งเป็นการเตือนว่า “ละหมาด ละหมาด”) ในประกาศเตือนไปทำพิธีละหมาดมักจะมีประโยคที่ว่า “การทำละหมาดดีกว่าการนอน” อยู่ด้วย ในเวลานั้นจะไม่มีผู้ใดอยู่ในที่นอน แต่จะเตรียมตัวเพื่อจะไปเข้าแถวเพื่อทำพิธีละหมาดก่อนรุ่งอรุณพร้อมกับนักเรียนคนอื่น ๆ ก่อนพิธีละหมาดจะเริ่มขึ้น โต๊ะครูอาจเดินไปดูตามเรือนพักของนักเรียนอีกครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่ายังไม่มีใครที่ยังนอนอยู่ สถานที่ละหมาดเรียกว่า “บาลิซาฮ์” (Balaisah) หรือ “บาลิ” ในภาษาไทย จะเต็มไปด้วยนักเรียนที่ยืนเรียงแถวเพื่อทำพิธีละหมาดก่อนรุ่งอรุณ

หลังพิธีละหมาดสิ้นสุดลงแล้ว โต๊ะครูจะนั่งลงบนพื้น หันหน้าเข้าหานักเรียน และเริ่มอ่านหนังสือที่ใช้เรียนด้วยเสียงอันดัง การอ่านอาจจะเป็นภาษาอาหรับหรืออาหรับขึ้นอยู่ กับความรู้ความเชี่ยวชาญของครูผู้สอน ถ้าคำราเรียนเป็นภาษาอาหรับ การแปลความหมายหรือคำอธิบายจะเป็นภาษามลายูท้องถิ่น ตลอดเวลาของการสอนครูจะตั้งคำถามแก่นักเรียนนักเรียน ทั้งเก่าและใหม่ที่นั่งอยู่แถวหน้า ๆ จะถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับโครงสร้างของภาษาในคำราที่ใช้เรียนอยู่ โต๊ะครูจะตั้งคำถามซ้ำๆ โดยเรียกชื่อนักเรียนด้วยความคาดหวังที่จะได้รับคำตอบที่ถูกต้องและละเอียด คำถามที่ถามระหว่างการสอนเพื่อจะรู้ว่านักเรียนเข้าใจหนังสือที่เรียน และมีความตั้งใจเรียนเพียงใด นักเรียนมีการเตรียมตัวและสามารถที่จะเชื่อมโยงวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะทำให้ความเข้าใจได้ดีขึ้นมากน้อยเพียงใด ดังนั้นในการเรียน นักเรียนที่จะ

เรียนหนังสือไปพร้อม ๆ กัน โดยปกติแล้วโต๊ะครูจะอธิบายเกี่ยวกับวิชาที่สอน รวมทั้งมีข้อวิจารณ์และตอบคำถามของนักเรียนให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ทุกประเด็นของคำถาม ในการเรียนตามจารีตประเพณีจะไม่มีการสอนหรือหลักสูตรตามกำหนดไว้แน่นอน โต๊ะครูแต่ละคนจะมีวิธีการสอนและกำหนดหลักสูตรของตัวเอง รวมทั้งตำราเรียนหรือหนังสือเรียนที่เป็นภาษาอาหรับหรือ “ กิตับ ยาวี ” (Kiiab Jawi) โต๊ะครูก็จะเป็นผู้เลือกเอง

การที่โรงเรียนปอเนาะในฐานะที่เป็นสถานประกอบการสอนศาสนาที่สามารถสืบทอดเป็นประเพณีและดำรงอยู่ได้ดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่ามีปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ เป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามตามจารีต ที่ใช้ตำราสอนศาสนาที่สืบทอดต่อกันมา และการสนับสนุนทางการเงิน ทางด้านการเรียนการสอนโรงเรียนปอเนาะขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของโต๊ะครูโดยตรง ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาทางศาสนาเท่า ๆ กับบุคลิกของโต๊ะครูเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจสำคัญที่ทำให้นักเรียนต้องการที่จะมาเรียน และยังมีนักเรียนมากเท่าใด โต๊ะครูก็จะได้รับการสนับสนุนจากชุมชนมากเท่านั้น โรงเรียนปอเนาะไม่สามารถที่จะเลี้ยงตัวเองได้แต่จะต้องอาศัยการสนับสนุนทางการเงินเป็นบางส่วนหรือทั้งหมดจากชุมชน เพราะโรงเรียนไม่มีรายได้เพราะไม่ได้เก็บค่าเล่าเรียน โรงเรียนปอเนาะจะอาศัย “ ซะกาต ” (Zakat- เงินบริจาคเพื่อการกุศล) และมีลักษณะคล้ายสถาบันมุสลิมอื่น ๆ ที่ต้องอาศัยกองทุนการกุศลด้วยเงินบริจาค ทำให้โต๊ะครูดำรงอยู่ได้ โรงเรียนปอเนาะบางแห่งอาจจะมีรายได้จากสวนยาง สวนมะพร้าว หรือทรัพย์สินอื่น ๆ ที่เป็นของโต๊ะครู หรือมีผู้บริจาคให้เป็นกองทุนที่ก่อให้เกิดรายได้มาสนับสนุนโรงเรียน แต่รายได้หลักจะมาจากซะกาต ซึ่งชาวมุสลิมจะต้องบริจาคเป็นประจำทุกปีจากรายได้หรือผลิตผลของไร่นาหรือสวนเพื่อคนยากไร้เนื่องจากโรงเรียนปอเนาะเป็นสถาบันที่ทำประโยชน์ทางการศึกษาให้แก่ชุมชน จึงมีสิทธิ์ที่จะได้รับเงินสนับสนุนจาก “ ซะกาต ” ด้วย

สิ่งที่ถือว่ามีมีความสำคัญเท่า ๆ กับการสนับสนุนทางการเงินก็คือ การสืบทอดการเรียนการสอนต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุของโรงเรียนปอเนาะ โต๊ะครูจะเตรียมลูกเขยของเขาหรือโต๊ะครูหนุ่ม ๆ ที่มาเป็นตัวแทนของเขาในอนาคต ลูกเขยของโต๊ะครูจะเป็นผู้รับช่วงกิจการของโรงเรียน โดยพยายามที่จะดำเนินรอยตามโต๊ะครูผู้อาวุโส เขาจะเป็นที่รู้จักคุ้นเคยและได้รับการยอมรับของคนในชุมชน เพราะเป็นผู้ที่คนช่วยโต๊ะครูอาจจะเป็นผู้ที่เข้ามารับผิดชอบและดำเนินการแทนหลังจากโต๊ะครูผู้เป็นบิดาล่วงลับไปแล้ว

ในด้านภาษาที่ใช้ในการเรียนมีภาษาอาหรับเป็น สื่อพื้นฐานความรู้ศาสนาอิสลาม ดังพบว่าในอดีต ภาษานี้เป็นภาษาของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณคาบสมุทรมลายูหรือเบียม รวมทั้งตำราหรือหนังสือที่เขียนโดยผู้รู้ทางศาสนาเป็นภาษามลายูท้องถิ่น โดยใช้ตัวอักษรอาหรับที่เรียกว่า “ กิตับ ยาวี ” เพื่อใช้ในโรงเรียนสอนศาสนา ในประเทศที่ใช้ภาษามลายูอย่างอินโดนีเซีย มาเลเซีย และในภาคใต้ของประเทศไทย

ในทางประวัติศาสตร์ย้อนหลังไปคริสต์ศตวรรษที่ 7 ระบบการเขียนภาษามลายูแตกต่างจากที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน หลักศิลาจารึกที่พบในเกาะสุมาตราและลังกาจาร์กด้วยตัวอักษรบาลีของอินเดีย ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมฮินดู-พุทธสมัยนั้น หลังจาก คริสต์ศตวรรษที่ 13 เมื่อศาสนาอิสลามแพร่ขยายเข้ามา ได้นำเอาหลักคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอานและภาษาอาหรับซึ่งใช้เขียนพระคัมภีร์เข้ามาด้วย นับแต่นั้นภาษาอินเดียโบราณในบริเวณนั้นก็ถูกแทนที่ด้วยภาษาอาหรับ ชาวมาเลย์จึงหันมาใช้อักษรอาหรับเป็นตัวเขียน โดยมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างของภาษาท้องถิ่น

ก่อนการเข้ามาของชาตินิยมตะวันตก ภาษาอาวีเป็นระบบการเขียนระบบเดียวที่ใช้อยู่ในชุมชนชาวมาเลย์ เมื่อชาตินิยมอำนาจเข้ามาในแหลมมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เริ่มต้นด้วยการที่ชาวโปรตุเกสได้ชัยชนะเหนือช่องแคบมะละกา ในปี ค.ศ. 1511 ชาวดัตช์ใน ค.ศ. 1641 และชาวอังกฤษในปี ค.ศ. 1795 ชนพื้นเมืองมีการติดต่อทางการค้ากับชาวตะวันตก เมื่อมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 อักษรโรมันก็เริ่มแพร่ขยายเข้าไปในชุมชนของชาวมาเลย์ ภาษามาเลย์ที่เขียนด้วยอักษรโรมันเริ่มมีใช้ในโรงเรียนระดับประถมควบคู่ไปกับภาษาอาวี

นอกจากปัญหาที่ว่าจะใช้ตัวอักษรอะไรเขียนภาษามลายูแล้ว ปัญหาที่รัฐบาลอาณานิคมต้องเผชิญอีกปัญหาหนึ่งก็คือ จะใช้ภาษาอะไรเป็นสื่อในการเรียนการสอนในโรงเรียนซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่เป็นชนพื้นเมือง ควรจะใช้ภาษาพื้นเมืองของพ่อแม่เด็ก หรือภาษาที่ใช้ในวงการธุรกิจ หรือภาษาที่ใช้อยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ ถ้าจะใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นสื่อก็มีอยู่จำนวนมาก และไม่เหมาะที่จะใช้ถ่ายทอดความคิดที่เป็นนามธรรมและวิทยาศาสตร์นำมาใช้ก็จะก่อให้เกิดปัญหาไม่น้อยทางการศึกษา สำหรับอักษรโรมันนั้น ถ้าจะนำมาใช้เขียนหรือปริวรรตภาษาอาหรับในชุมชนชาวมาเลย์ก็คงจะมีผลในทางลบ เพราะจะทำให้พื้นความรู้ภาษาอาหรับของเยาวชนลดน้อยลง โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวกับคัมภีร์อัลกุรอานในการอ่านหรือท่องและความเข้าใจความซับซ้อนของคัมภีร์อัลกุรอาน เพราะอักษรโรมันกับอักษรอาหรับไม่มีความสอดคล้องตรงกัน อย่างไรก็ตามในปี ค.ศ. 1967 รัฐบาลมาเลเซียก็ได้ออกพระราชบัญญัติภาษาแห่งชาติ ทำให้ภาษามลายูที่เขียนด้วยอักษรโรมันเป็นภาษาของทางราชการ

ในการเรียนการสอนศาสนาอิสลาม อุปกรณ์ที่สำคัญที่ใช้ในการเรียนก็คือตำราเรียนที่เขียนเป็นภาษามลายู โดยใช้อักษรอาหรับที่เรียกว่า “ กิตาบ ยาวิ ” ผู้รู้ทางศาสนาในจังหวัดปัตตานีที่แต่งคำสอนศาสนาที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักไม่เฉพาะในชุมชนมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และแม้กระทั่งกัมพูชา มีอยู่ 4 ท่าน คือ เชคห์ คาวูด (Shaykh Dawud) เชคห์ আহมัด (Shaykh Ahmad) เชคห์ เซน อัล - ฟาตานี (Shaykh Zayn al - Abidin bin Muhammad al - Fatani) และ เชคห์ มุฮัมมัด อิสมาอิล คาวูด (Shaykh Muhammad bin Iamail Dawud)

หนังสือกิตติบัญยิวส่วนใหญ่จะแปลมาจากหนังสือสอนศาสนาอิสลามคลาสสิก ภาษาอาหรับ ในการแปลผู้รู้ทางศาสนาจะยังคงรักษาคำหรือศัพท์เฉพาะในภาษาอาหรับไว้เพื่อให้นักเรียนได้เห็นความสำคัญของคำดังกล่าวในบริบทของภาษาอาหรับ ในการเรียนนักเรียนจะเรียนรู้ความหมายของคำจากคำอธิบายและคำแปลในตำราที่เป็นภาษามลายู และในขณะที่เดียวกันก็จะได้เรียนรู้คำในภาษาอาหรับไปด้วย

ผู้ที่อ่านกิตติบัญยิวได้นั้นจะต้องมีพื้นฐานความรู้ภาษามลายูคลาสสิก และมีความคุ้นเคยในภาษาอาหรับระดับหนึ่ง โดยเฉพาะจะต้องมีทักษะภาษาอาหรับ 4 ประการคือ การฟัง การอ่าน การเขียน และการพูด ในกิตติบัญยิวจะมีการยกข้อความในภาษาอาหรับขึ้นมา อ่าง เพื่อสนับสนุนข้อโต้แย้งหรือเพื่อสร้างความสมเหตุสมผลให้กับคำตอบหรือข้อสรุปในปัญหาที่เกี่ยวกับศาสนาที่ยกขึ้นมาอธิบาย

นอกจากใช้เป็นตำราเรียนแล้ว กิตติบัญยิวยังใช้เป็นงานเขียนพื้นฐานทางศาสนาที่ผู้รู้ในชุมชนมุสลิมจะใช้เพื่อค้นคว้าหาความรู้เมื่อมีปัญหาทางด้านศาสนา โดยจะหาอ่านได้จากห้องสมุดของมัสยิด และสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา นอกจากนี้ข้อวินิจฉัยหรือความเห็นที่ผู้รู้ทางกฎหมายที่เรียกว่า “ ฟัตวา ” (Fatwa) ที่ให้แก่ชุมชนมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ก็มักจะเป็นภาษาอาหรับ โดยจะมีการแปลเป็นภาษามลายูเพื่อที่จะให้ชาวมุสลิมเข้าใจว่าปัญหาในทางกฎหมายนั้นมีข้อยุติอย่างไร

อิทธิพลของภาษาอาหรับที่มีต่อชาวมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ จะเห็นได้จากการอภิปรายปัญหากฎหมายในรูปของคำถาม – คำตอบ ในหนังสือชื่อว่า อัล – ฟาดาวา อัล – ฟาดานีญาฮ์ (Al- Fatawa al – Fataniyah) ของเชคห์ আহมัด บิน มุฮัมมัด เซน บิน มุสตาฟา อัล – ฟาดานี (Shaykh Ahmad bin Muhammad Zayn bin Mustafa al – Fatani) ซึ่งเป็นหนังสือที่รวมข้อวินิจฉัยของผู้รู้กฎหมาย เกี่ยวกับปัญหากฎหมายที่ชาวมุสลิมในจังหวัดปัตตานีและประเทศเพื่อนบ้านได้ประสบ อย่างเช่นเรื่องความเป็นเอกภาพของพระเจ้า และประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิหัชย ซึ่งบุตรชายของผู้เขียนคือ ฮยี วัน อิสมาอิล আহมัด (Haji Wan Iamail Ahmad) เป็นผู้รวบรวม แปลจากภาษาอาหรับเป็นภาษามลายูพื้นเมือง และจัดพิมพ์เผยแพร่ต่อมาภายหลัง เหตุผลของการกระทำดังกล่าวก็เพราะเห็นว่าข้อยุติของปัญหาทางศาสนาจะต้องเขียนด้วยความระมัดระวัง โดยเฉพาะเมื่อมีการยกข้อความในคัมภีร์อัลกุรอาน หรือจาริตของศาสดามุฮัมมัดมาอ้าง เพื่อความถูกต้องและเพื่อมิให้เกิดการบิดเบือนอันอาจจะเกิดจากความคลุมเครือไม่ชัดเจน และการตีความผิด คำถามและคำตอบจึงต้องเขียนอย่างชัดเจน

เมื่อพิจารณาหนังสือ “ อัล – ฟาดานีญาฮ์ ” อย่างพินิจพิเคราะห์ จะพบว่าคำถามและคำตอบส่วนใหญ่จะเขียนเป็นภาษามลายู มีการใช้ศัพท์บางคำบางประโยคเป็นภาษาอาหรับ โดยเฉพาะเมื่อมีการอ้างหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอาน และคำสอนของพระศาสดามา

สนับสนุน ความเห็นของผู้รู้ทางศาสนาหรือ “ ฟัตวา ” ซึ่งเกี่ยวกับปัญหาทางใต้ของประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมในประเทศมาเลเซียและกัมพูชาด้วย สิ่งที่น่าประทับใจก็คือผู้รู้ทางศาสนาของปัตตานีอย่างเชคห์ อาหมัด เป็นผู้รู้ที่ได้รับความเชื่อถือ ได้รับการอ้างอิง และเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางศาสนา ไม่เพียงแต่ชาวมุสลิมในจังหวัดภาคใต้เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงประเทศมุสลิมเพื่อนบ้านอีกด้วย

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าภาษาอาหรับมีบทบาทสำคัญในทุกชุมชนมุสลิมของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ สำหรับพวกเขา ภาษาอาหรับถือได้ว่าเป็นตัวแบบของศาสนาอิสลาม ในฐานะที่เป็นศาสนาและการเรียนรู้ทางศาสนา ไม่ใช่เป็นเพียงภาษาหรือวรรณกรรมเท่านั้น ในความเป็นจริงในบริเวณของโลกที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ไม่ได้มีความเป็นอาหรับ (Arabicized) อย่างถาวร ภาษาอาหรับจะมีอิทธิพลต่อภาษาอื่น ๆ ของชาวมุสลิม เช่นเดียวกับภาษาอังกฤษได้รับอิทธิพลจากภาษากรีกและโรมัน ภาษาของชาวมุสลิมในเปอร์เซีย ตุรกี อูรดู และสวาฮีลี รวมทั้งคำศัพท์ภาษาอาหรับจำนวนมากในสมัยหนึ่งเขียนด้วยอักษรอาหรับ ในชุมชนชาวมุสลิมส่วนใหญ่ เด็กจะถูกสอนให้อ่านคัมภีร์อัลกุรอานมาตั้งแต่อายุยังน้อยก่อนสิ่งอื่นใด การเรียนรู้โดยการท่องคัมภีร์อัลกุรอาน (ในความรู้สึกรักของเด็ก) ก็คงไม่ต่างกับให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Worship) มุฮัมมัด อับดุล จับบาร์ เบก ในหนังสือของเขาที่มีชื่อว่า Arabic Loan- Words in Malay (คำภาษามลายูที่ยืมมาจากภาษาอาหรับ) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาอาหรับว่า

“ ภาษาอาหรับเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่ยิ่งใหญ่ ภาษาอาหรับเป็นภาษาพิธีกรรมของศาสนาอิสลาม แหล่งที่มาของศาสนาอิสลามคือคัมภีร์อัลกุรอาน และอัล - ฮาดิธ (จารึกของพระศาสดา) ก็เขียนด้วยภาษาอาหรับหรือไม่ใช่ชาวอาหรับทั่วโลก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาษาอาหรับและศาสนาอิสลามมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันยากที่จะแยกออกจากกันได้ คำที่ยืมมาจากภาษาอาหรับจะพบได้ในภาษาจำนวนมากของทวีปเอเชีย แอฟริกา และยุโรป ภาษาในทวีปเอเชีย ก็ได้แก่ เปอร์เซีย เคอร์กี เคอร์ติส อูรดู ฮินดี ออริยา ทมิฬ เบงกาลี ทิเบต และมลายู ฯลฯ ในทวีปแอฟริกาก็ได้แก่ ภาษาสวาฮีลี โซมาลี อัมฮาริก เบอร์เบอร์ เฮาสา ฯลฯ และในทวีปยุโรปก็มีภาษาสเปน โปรตุเกส อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลีเลียน ฯลฯ ”

การศึกษาวัฒนธรรมในโรงเรียนปอเนาะท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมความคิดของชาวมุสลิมหัวก้าวหน้าในจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานีที่จะพัฒนาโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งแต่เดิมเป็นโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนแบบหลวม ๆ ไม่มีโครงสร้างที่กำหนดแน่นอนตายตัวให้เป็นระบบมากขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ได้เริ่มมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และนับแต่นั้นเป็นต้นมา โรงเรียนปอเนาะก็เริ่มมีการปรับเปลี่ยนกลายเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแม้ว่าผู้นำศาสนาอิสลามจะได้ตระหนักถึงแนวโน้มใหม่ที่จะเกิดขึ้นกับสถาบันการศึกษาตามจารีตของศาสนาอิสลาม แต่ก็มิได้จะแน่ใจว่า “ แนวโน้มใหม่ ” ดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นรูปธรรมอย่างไร นอกจากนี้พวกเขายังรู้สึกว่าจะยังไม่พร้อมทั้งระบบการศึกษาแบบใหม่ ชาวมุสลิมที่ยึดถือจารีตประเพณีต่างตระหนักดีว่า “ การศึกษา ” ในศาสนาอิสลามมีความหมายแตกต่างจาก “ การศึกษา ” ในความหมายของนักการศึกษาทางโลก ด้วยเหตุผลที่ว่า

“ การศึกษาศาสนาอิสลามไม่ได้ถือเอาชีวิตเป็นจุดมุ่งหมายในตัวของมันเอง ชีวิตบนพื้นโลกเป็นเพียงสะพานที่มนุษย์จะต้องก้าวข้ามไปสู่ชีวิตทางจิตวิญญาณหลังจากที่สิ้นชีวิตไปแล้ว นี่เป็นความแตกต่างโดยพื้นฐานระหว่างการศึกษาสมัยใหม่กับการศึกษาศาสนาอิสลาม การศึกษาสมัยใหม่ถือว่าชีวิตเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความสุขในโลกนี้ เป็นจุดมุ่งหมายสุดท้าย ในขณะที่การศึกษาศาสนาอิสลามถือว่าชีวิตเป็นเพียงสิ่งที่จะช่วยให้บรรลุความสุขในโลกหน้า จึงเป็นความแตกต่างพื้นฐานของจุดมุ่งหมายการศึกษาสมัยใหม่และการศึกษาศาสนาอิสลาม อีกประการหนึ่ง ศาสนาอิสลามเห็นว่าความสุขของมนุษย์โดยพื้นฐานขึ้นอยู่กับความมุ่งมั่นทางวุฒิปัญญา อารมณ์ และจิตวิญญาณ ในศาสนาอิสลามไม่มีการแบ่งแยกระหว่างการศึกษาศาสนา และการศึกษาในทางโลกทั้งสองไม่ได้แยกจากกันและแบ่งแยกไม่ได้ ไม่ควรที่จะเน้นความสำคัญเพียงด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงความสำคัญอีกด้านหนึ่ง ”

ในการเผชิญกับนโยบายของรัฐบาลที่จะเปลี่ยนแปลงระบบโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามให้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ สังคม และบูรณาการแห่งชาติ ชาวมุสลิมในจังหวัดภาคใต้เริ่มมีความคิดว่าจะทำอย่างไรจึงจะปรับสถาบันการศึกษาศาสนาให้เข้ากับนโยบายของชาติ และในขณะเดียวกันก็สามารถที่จะรักษามรดกศาสนาอิสลามไว้ได้ภายใต้ความพยายามของรัฐบาลที่จะพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม พ่อแม่ชาวมุสลิมในประเทศไทยโดยเฉพาะในจังหวัดภาคใต้จำนวนมาก ได้เริ่มส่งลูกหลานไปศึกษาในประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือศาสนาอิสลาม รวมทั้งประเทศในตะวันออกกลางเพิ่มมากขึ้น เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 มาจนถึงปัจจุบัน ด้วยความหวังที่จะให้พวกเขาได้รับการศึกษาที่ถูกต้องประกอบกับรัฐบาลของประเทศในตะวันออกกลางหลายประเทศ มีนโยบายที่จะสนับสนุนเยาวชนชาวมุสลิมที่จะไปศึกษาภาษาอาหรับและศาสนาอิสลามในประเทศตะวันออกกลางโดยให้ทุนการศึกษา ก่อให้เกิดการผสมผสานของระบบการศึกษาท้องถิ่นกับระบบการศึกษาของโลกภายนอกมากยิ่งขึ้น

จำนวนนักศึกษาไทยมุสลิมที่เข้าไปศึกษาในประเทศตะวันออกกลาง โดยเฉพาะในประเทศอียิปต์ ที่ไปศึกษาในมหาวิทยาลัยอัล อาซฮาร์ (Al- Azhar University) ในกรุงไคโรได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี ระบบการศึกษาของโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนแบบ

ใหม่หรือมาดราซาส์ (Madrasah) ได้ให้พื้นฐานในวิชาแขนงต่าง ๆ เพื่อเตรียมนักศึกษาที่จะเข้าไปเรียนต่อในมหาวิทยาลัยอัล อาซฮาร์ และในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในกรุงไคโรของประเทศอียิปต์ รวมทั้งสถาบันอุดมศึกษาของประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามอื่น ๆ ในตะวันออกกลาง จากจำนวนนักศึกษาชาวไทยมุสลิมที่ไปศึกษาในกรุงไคโรในปี พ.ศ.2530 ทั้งหมด 750 คน มี 300 คน ได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลอียิปต์ โดยมีอัตราการกระจายตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยดังต่อไปนี้ 60 % ไปจากจังหวัดภาคใต้ 39% จากจังหวัดภาคกลาง และ 2% จากจังหวัดภาคเหนือ นักเรียนทุกคนสำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาในประเทศไทย โดย 25% จบมัธยมปลาย (ม.5 หรือ ม.6) 60% จบมัธยมต้น (ม.3) และ 15% จบชั้นประถมศึกษา (ป.6) สำหรับนักเรียนที่เรียนภาษาอาหรับและศาสนาอิสลาม 35% มีพื้นฐานความรู้ภาษาอาหรับและศาสนาอิสลามในเกณฑ์ดี 40% มีพื้นมาบ้าง และอีก 25% ไม่มีพื้นเลย นำสังเกตว่า ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 นักศึกษาจากจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะจากจังหวัดปัตตานี ส่วนใหญ่จะไปศึกษาที่เมืองเมกกะ (ประเทศซาอุดีอาระเบีย) แต่ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา นักศึกษาส่วนใหญ่จะไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยอัลอาซฮาร์ ในกรุงไคโรของประเทศอียิปต์

ในกรุงไคโรนักศึกษามุสลิมจากประเทศไทยที่จะเข้าไปเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ได้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ภาษาอาหรับและความรู้ทั่วไป แต่นักศึกษาที่มาจากเอเชียส่วนใหญ่มักจะศึกษาทางด้านศาสนา แต่ก็ไม่ได้ละเลยการศึกษาทางด้านการเมืองและอื่น ๆ ในเมกกะและไคโร นักศึกษาได้ปรับตัวเข้ากับระบบของโรงเรียนมาดราซาส์ โดยได้เรียนวิชาสามัญต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนมัธยมสายวิทยาศาสตร์และศิลป์อย่างเช่นประเทศซาอุดีอาระเบียหรืออียิปต์ก็สามารถที่จะเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยในกรุงไคโร ในคณะพาณิชยศาสตร์ รัฐศาสตร์ หรือแม้แต่แพทยศาสตร์ นักเรียนดังกล่าวเป็นนักเรียนของทศวรรษปี พ.ศ. 2493 พัฒนาการระบบการศึกษาของไทยในทศวรรษของ พ.ศ. 2503 และ พ.ศ. 2513 ทำให้นักศึกษาจากประเทศไทยมีพื้นฐานความรู้ทั้งในวิชาสามัญ วิทยาศาสตร์ และภาษาอาหรับในรุ่นก่อน ๆ เป็นผลให้ได้รับความสำเร็จเมื่อไปศึกษาต่อในต่างประเทศมากขึ้น

นักศึกษาไทยรุ่นบุกเบิกที่ได้รับความสำเร็จทางการศึกษาและกลับมาทำงานในกระทรวง ทบวง กรม หรือองค์กรเอกชนของไทยก็มีคุณพิสุต ฮาจีดิน และคุณอาหมัด ซามาดี คุณพิสุตหรือที่รู้จักกันในหมู่ชาวมุสลิมว่า ฮยี แอบด์ อัล - ราหมิด ฮาจีดิน เป็นชาวมุสลิมจากจังหวัดจากกรุงเทพฯ ทั้งสองสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยไคโร คุณพิสุต ฮาจีดิน ซึ่งเรียนจบมาทางรัฐศาสตร์ได้เป็นผู้แทนของประเทศไทยในองค์การสหประชาชาติอยู่เป็นเวลาหลายปี ก่อนที่จะได้รับตำแหน่งเป็นอุปทูตของสถานอัครราชทูตไทย ณ กรุงเจดดาห์ ปัจจุบันเป็นข้าราชการในกรมพิธีการทูต กระทรวงการต่างประเทศ ส่วนคุณ อาหมัด ซามาดี

นั้น ทำงานอยู่ในกระทรวงการต่างประเทศระยะหนึ่ง เคยประจำอยู่ที่สถานอัครราชทูตในกรุงกัวลาสัมเปอร์และกรุงเจดดาห์ ก่อนที่จะลาออกจากราชการและหันมาประกอบธุรกิจส่วนตัวในกรุงเทพฯ

ความสำเร็จทางการศึกษาของชาวมุสลิมจากมหาวิทยาลัยในตะวันออกกลาง และกลับมาทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับเพื่อนร่วมงาน ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งชาติหรือจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศในยุโรปและอเมริกา ช่วยให้ความสงสัยหวาระแวงที่เคยมีอยู่เกี่ยวกับความพอเพียงด้านความรู้และความสามารถของนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาที่ใช้ภาษาอาหรับเป็นสื่อค่อย ๆ หดหายไป

การจัดการศึกษาและผลที่มีต่อการศึกษาในวัฒนธรรมอิสลามในปีพ.ศ. 2513 รัฐบาลมีนโยบายที่จะปรับปรุงโรงเรียนสอนศาสนาตามจารีตประเพณี คือโรงเรียนปอเนาะให้เป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชน โดยให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ จุดมุ่งหมายหลักของนโยบายนี้ก็คือการที่จะปรับเปลี่ยนการศึกษาของโรงเรียนปอเนาะเข้าสู่ระดับการศึกษามาตรฐานของชาติ และในขณะเดียวกันก็พยายามที่สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนชาวมุสลิม ในปี พ.ศ. 2516 คณะรัฐมนตรีได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงการศึกษาโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชน เพื่อให้คำแนะนำกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายการศึกษาแห่งชาติตามแนวนโยบายได้กำหนดไว้

โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนถือว่าเป็น โรงเรียนราษฎร์ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2525 และแม้ว่าโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนจะสามารถตั้งได้ทั่วราชอาณาจักร แต่พระราชบัญญัติฉบับนี้ก็มีผลบังคับโดยเฉพาะกับจังหวัดที่อยู่ในเขตการศึกษา 2, 3 และ 4 เขตการศึกษา 2 ประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ในขณะที่จังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง อยู่ในเขตการศึกษา 3 ส่วนจังหวัด ภูเก็ต พังงา กระบี่ ระนอง และตรังอยู่ในเขตการศึกษา 4

โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนที่อยู่ในจังหวัดของเขตการศึกษาต่างๆ ดังกล่าวได้พัฒนามาจากโรงเรียนปอเนาะที่สร้างโดยโต๊ะครู โดยจุดมุ่งหมายที่จะสอนชาวมุสลิมให้มีจริยธรรมและเป็นชาวมุสลิมที่ดีตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนตามแนวที่รัฐบาลเสนอยังคงให้การสอนศาสนาอิสลามอยู่อย่างดั้งเดิมแต่จะเพิ่มการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพเข้าไป และเพื่อให้เป็นตามแนวนโยบายดังกล่าวกระทรวงศึกษาธิการได้มีการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. สนับสนุนให้โรงเรียนปอเนาะจดทะเบียนเป็นโรงเรียนที่ถูกต้องตามกฎหมาย
2. สนับสนุนให้โรงเรียนปอเนาะจดทะเบียนแล้วเปลี่ยนเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชน (โดยมาการสอนวิชาสามัญและวิชาชีพ)

3. ไม่อนุญาตให้มีการตั้งโรงเรียนปอเนาะขึ้นมาใหม่ นอกเขตการศึกษาที่ได้กำหนดไว้แล้ว กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบูรณาการโรงเรียนปอเนาะที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายแล้วให้เข้ากับระบบเขตการศึกษาภายในระยะเวลา 3-4 ปี ผลที่เกิดจากการดำเนินการดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2545 มีโรงเรียนปอเนาะมาจดทะเบียน 487 แห่ง และในจำนวนนี้ 426 แห่งได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชน และ 61 แห่งเลิกกิจการไป

การปฏิรูปการศึกษาและความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโรงเรียนปอเนาะให้เป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนหรือมาดราซาร์ ทำให้ผู้นำศาสนาอิสลามมีความคิดว่าจะปรับเปลี่ยนโรงเรียนปอเนาะอย่างไรให้เป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบมาดราซาร์

ผู้นำศาสนามีความหวังโดยการปรับเปลี่ยนอย่างเหมาะสม โรงเรียนปอเนาะก็จะยังรักษารูปแบบตามจารีตไว้ได้ ในขณะที่เดียวกัน โรงเรียนมาดราซาร์ที่มีอยู่ในประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามในตะวันออกกลาง ความคิดที่จะนำระบบโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนเข้าไปในโรงเรียนปอเนาะ ที่ส่วนหนึ่งของนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของรัฐบาลมีผลกระทบต่ออย่างมากต่อระบบการศึกษาศาสนาอิสลามตามจารีตประเพณี แต่การที่จะสถาปนาโรงเรียนมาดราซาร์ขึ้นอย่างถูกต้อง หรือจะให้เข้าไปแทนที่โรงเรียนปอเนาะได้ทั้งหมดคงจะไม่สามารถทำได้ในทันทีทันใด

การพัฒนา ระบบโรงเรียนปอเนาะตามแบบอย่างของมาดราซาร์อาจถือได้ว่าเป็นการตอบสนองทางบวกของชาวมุสลิมต่อแรงกดดันและกระแสการเปลี่ยนแปลง แต่การสถาปนาระบบการเรียนการสอนดังกล่าวก็จะต้องมีการเตรียมและบูรณาการอย่างระมัดระวัง มิฉะนั้นก็อาจจะทำให้ระบบการเรียนรู้ทางวุฒิปริญญาของศาสนาอิสลามสูญหายไปจากประชาคมชาวมุสลิมได้ เนื่องจากขาดผู้มีความรู้ความสามารถ ในระยะของการเตรียมตัวครูสอนศาสนาได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะเปลี่ยนระบบการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบใหม่ด้วยความระมัดระวัง และในขณะเดียวกันก็ได้มีการเรียกร้องให้การเรียนการสอนศาสนาอิสลามตามจารีตประเพณีในโรงเรียนปอเนาะ ยังคงมีอยู่อย่างที่เคยเป็นมาในอดีต

นักเรียนที่ไปเรียนต่อในประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะในตะวันออกกลางส่วนใหญ่ไปจากโรงเรียนปอเนาะหรือโรงเรียนที่ได้เปลี่ยนเป็นระบบมาดราซาร์อย่างหลวมๆ ในกระบวนการดังกล่าว นักเรียนจะต้องใช้เวลาเรียนในโรงเรียนมาดราซาร์ที่ใช้ภาษาอาหรับเป็นสื่อหลายปี ต้องเรียนวิชาที่ไม่เคยเรียนมาก่อน ซึ่งจะช่วยให้มีความรู้และทักษะที่กว้างขวาง เป็นพื้นฐานที่จะเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยในแขนงวิชาที่พวกเขาสนใจ นักศึกษาดังกล่าวหลังจากสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนมัธยมของประเทศที่ไปเรียนแล้ว ผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์และมีความสามารถก็จะเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยของกรุงไคโร

ในประเทศอียิปต์ ไม่เพียงแต่ในคณะบฏญูดีและกฎหมายอิสลาม คณะอิสลามศึกษา หรือ คณะภาษาอาหรับเท่านั้น แต่ยังสามารถเข้าไปศึกษาต่อในคณะวิชาอื่น ๆ ได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตามเมื่อมาถึงทศวรรษของ พ.ศ. 2513 จนถึงปัจจุบัน สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป ครุสอนศาสนาในจังหวัดภาคใต้ได้ยอมรับนโยบายของรัฐบาลอย่างระมัดระวัง โดยมีการสอนวิชาสามัญในโรงเรียนปอเนาะตามแนวของโรงเรียนมาคราซัส และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชน ผลที่เกิดตามมาคือนักเรียนในโรงเรียนสอนศาสนาเอกชนได้รับการศึกษา 2 แบบ คือ การศึกษาภาษาอาหรับและศาสนาอิสลาม และการศึกษาในระบบของไทย การศึกษาในระบบของไทยประกอบด้วยการศึกษาสายวิทยาศาสตร์และสายศิลป์ รวมทั้งวิชาชีพ นักเรียนที่สายวิทยาศาสตร์ถ้าจะไปเรียนต่อในประเทศตะวันออกกลางก็สามารถจะเรียนได้ในคณะวิชาต่าง ๆ ในสายวิทยาศาสตร์

ในระบบอุดมศึกษาแห่งชาติ นักเรียนของโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนสามารถที่จะเลือกเรียนต่อในสาขาวิชาต่าง ๆ ก็ได้โดยไม่ข้อจำกัด ขอเพียงให้สอบผ่านการสอบคัดเลือกของมหาวิทยาลัยที่จะเข้าไปเรียนเท่านั้น ในปัจจุบันนักเรียนจากโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนมีโอกาสที่จะไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม ดีกว่านักเรียนในทศวรรษของ พ.ศ. 2493 และ พ.ศ. 2503

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวข้างต้น โรงเรียนปอเนาะซึ่งเป็นระบบการศึกษาศาสนาอิสลามตามจารีตประเพณีก็มิได้ลดความสำคัญแต่อย่างใด ในฐานะสถาบันที่ให้ความรู้ศาสนาอิสลามแก่นักศึกษาและประชาคมของชาวมุสลิมโดยทั่วไป ในฐานะที่เป็นศูนย์การศึกษาศาสนา โรงเรียนปอเนาะทำหน้าที่สำคัญ 2 ด้าน ด้านที่หนึ่งเป็นสถาบันการเรียนรู้อิสลามตามจารีตประเพณี และอีกด้านหนึ่งเป็นระบบการศึกษาแบบใหม่ที่สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ถ้าจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งเป็นระบบการศึกษาศาสนาตามจารีตประเพณีของโรงเรียนปอเนาะก็ยังคงดำรงอยู่ต่อไป ด้วยเหตุผลที่ว่า การศึกษาศาสนาในโรงเรียนปอเนาะมีลักษณะไม่เป็นทางการ ซึ่งชาวมุสลิมจะได้รับตลอดชีวิต

จุดมุ่งหมายของรัฐบาลในการจัดระเบียบการศึกษาของโรงเรียนปอเนาะการปฏิรูปการศึกษาศาสนาอิสลามกับปัญหาการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยและบูรณาการแห่งชาติก็เพื่อจะให้ชาวมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยมีความสำนึกในอัตลักษณ์ความเป็นไทยและบูรณาการเป็นส่วนหนึ่งของชาติโดยสมบูรณ์ โดยอาศัยนโยบายทางการศึกษารัฐบาลพยายามที่จะให้โรงเรียนปอเนาะยอมรับระบบการศึกษาของไทยตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ รัฐบาลมีความหวังว่าภาษาไทยจะเข้าไปแทนที่ภาษาอาหรับและภาษามลายูที่ใช้เป็นสื่ออยู่ในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม และในท้ายที่สุดก็จะค่อย ๆ เข้าไปแทนภาษาพูดในชีวิตประจำวันของชาวมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ด้วย

การดำเนินนโยบายของรัฐบาลดังกล่าวได้รับการต่อต้านหรือปฏิกิริยาในทางลบจากผู้ นำทางศาสนาอิสลาม เนื่องจากหวั่นวิตกจะทำให้ระบบการศึกษาศาสนาอิสลามต้องอยู่ภาย ใต้การควบคุมของรัฐบาล อันจะเป็นการบั่นทอนความศรัทธาในศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ชาว มุสลิมยังมีความรู้สึกที่ รัฐบาลมุ่งที่จะบรรลุป้าหมายสูงสุดของลัทธิชาตินิยมซึ่งมีความหมาย และกระทบที่กว้างไกลกว่าที่เขียนไว้ตามตัวอักษร ถึงแม้ว่านโยบายการปฏิรูปการศึกษาของ ชาวมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ได้เขียนไว้อย่างชัดเจน แต่ความจริงใจที่อยู่เบื้องหลังนโยบายดัง กล่าวยากที่จะมองเห็นได้ ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น แม้ว่าชาวมุสลิมในจังหวัดภาคใต้จะรู้สึกถึงความ จำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง แต่มาตรการอย่างเช่นการยก ระดับคุณภาพทางการศึกษาก็มีความหมายกว้างไกลเกินกว่าที่พวกเขาจะจินตนาการได้ บรรดา ครูสอนศาสนาอิสลามต่างรู้สึกว่าการกำลังจะสูญเสียอัตลักษณ์ทางภาษา จารีตประเพณี และระบบการเรียนรู้ทางวุฒิปัญญาที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะของพวกเขาไป

จากจุดยืนของรัฐบาล รัฐมองเห็นว่าความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมเป็น อุปสรรคสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์และการตอบสนองของชาวมุสลิมต่อนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะในด้านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในเรื่องนี้ โมฮัมมัด อับดุล กาเดร์ เคยกล่าว ไว้ว่า “ การมีอยู่ของปัญหาดังกล่าวมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า จนถึงเมื่อไม่นานมานี้การสอนจริย ธรรม (ศีลธรรม) ที่อยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญของหลักสูตรใน โรงเรียนทุกประเภท ได้ก่อให้เกิดระบบคุณค่าที่ยอมรับไม่ได้ในหมู่ประชาชนผู้นับถือศาสนา อิสลาม ”

ในระหว่างที่มีการปฏิรูปการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงก่อนที่จะปรับโครงสร้างเป็น โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชน ในตอนแรกโรงเรียนปอเนาะได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นมาครา ชาฮ์ตามแบบของประเทศตะวันออกกลางอย่างหลวม ๆ บรรดาครูสอนศาสนาต่างตระหนักดี ว่านโยบายของรัฐบาลจะส่งผลโดยตรงและในทางอ้อมต่อระบบการศึกษาศาสนาอิสลามตาม จารีตของโรงเรียนปอเนาะ พวกเขามีความรู้สึกว่านโยบายของรัฐบาลจะเป็นการบ่อนทำลาย โครงสร้างระบบการสอนศาสนาอิสลามในส่วนรวม พวกเขาคิดว่ามีความจำเป็นที่จะ ต้องปรับเปลี่ยนจุดมุ่งหมายและหลักสูตรของ โรงเรียนปอเนาะ ไปสู่ระบบโรงเรียนมาคราชาฮ์ แม้ว่าพวกเขาจะขาดความพร้อม และด้วยทัศนคติที่ระมัดระวัง ครูสอนศาสนาต่างก็หวังที่นำ วิธีการเรียนการสอนศาสนาตามจารีตดั้งเดิมให้พ้นจากความเสียหาย อันอาจจะเกิดจากการ ปฏิรูปทางการศึกษาของนักการศึกษาสมัยใหม่

เพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว ครูสอนศาสนาได้ส่งลูกศิษย์ของพวกเขาไปเรียนใน ประเทศตะวันออกกลาง ด้วยความมุ่งหวังว่าพวกเขาจะได้รับการศึกษาภาษาอาหรับและ ศาสนาอิสลามอย่างถูกต้อง และเมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาจะสามารถจัดการกับระบบการ ศึกษาแบบใหม่ของโรงเรียนปอเนาะ เขาชนผู้สำเร็จการศึกษาดังกล่าวได้ปรับวิธีการเรียนการ

สอนของโรงเรียนปอเนาะให้เข้ากับระบบของโรงเรียนคราซาฮ์ได้อย่างแนบเนียนอย่างที่ดี
ดำเนินอยู่ในประเทศอาหรับที่นับถือศาสนาอิสลาม ด้วยความพยายามของครูสอนศาสนา
และด้วยน้ำพักน้ำแรงของนักศึกษามุสลิมรุ่นเยาว์ ก่อให้เกิดระบบโรงเรียนมาคราซาฮ์ใน
จังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานี มีหลักสูตรที่กำหนดโดย อิตติฮัด อัล-มาครารี
ส อัล-อิสลามียาฮ์ อัล-อาฮ์ลียา ” ซึ่งสมาคมโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนที่ได้รับการ
ยอมรับ และสามารถเทียบหน่วยกิตกับสถาบันการศึกษาของประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม
ทำให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษามัธยมปลายจากโรงเรียนมีพื้นความรู้ สามารถที่จะเข้าศึกษาต่อ
ในปีแรกของมหาวิทยาลัยในประเทศตะวันออกกลางได้โดยไม่มีปัญหา

เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาแห่งชาติ ครูสอนศาสนาจำเป็นต้องปรับระบบ
การศึกษาของพวกเขาอย่างระมัดระวัง มิฉะนั้นโรงเรียนปอเนาะหรือมาคราซาฮ์อาจจะไม่อยู่
ในข่ายของการปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติ นักเรียนต้องมีพื้นฐานความรู้ภาษาไทยและวิชาสามัญ
แต่การยอมรับระบบการศึกษาของไทยโดยขาดการเตรียมตัวที่ดีอาจจะกลายเป็น “คาบสองคม”
เนื่องจากการศึกษาในระบบของไทยในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชน ในระยะแรกยังขาด
บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนของรัฐบาล วิชาสามัญที่เปิดสอน
จึงมักจะมีมาตรฐานต่ำกว่าที่สอนอยู่ในโรงเรียนรัฐบาล ครูสอนศาสนาต่างตระหนักดีว่า การ
แนะนำระบบการศึกษาไทยเข้าไปในสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม นอกจากจะเพื่อนกระดับ
มาตรฐานการศึกษาของชาวมุสลิมแล้ว รัฐบาลยังมีความตั้งใจที่จะทำให้พวกเขามีความสำนึก
ในความเป็นไทยมาก กว่าที่เป็นชาวมลายู ยิ่งกว่านั้นดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น รัฐบาลยังมีความ
หวังว่าระบบการศึกษาของไทยจะช่วยให้ภาษาไทยเข้าไปแทนที่ใช้อยู่ในโรงเรียนและในชีวิต
ประจำวันของชาวมุสลิมด้วย

ผลการดำเนินการศึกษาของรัฐบาล ได้แสดงให้เห็นว่านักเรียนในโรงเรียนสอน
ศาสนาอิสลามเอกชนในจังหวัดภาคใต้ในปัจจุบัน มีความรู้ดีทั้งภาษาไทยและภาษามลายู นอก
จากภาษาอาหรับที่เป็นภาษาหลักที่ใช้อยู่ในโรงเรียนสอนศาสนา ในความเป็นจริง ภาษามลายู
ที่สอนในโรงเรียนดังกล่าวมีมาตรฐานใกล้เคียงกับภาษามลายูที่ใช้อยู่ในประเทศมาเลเซียและ
อินโดนีเซีย ทั้งนี้ก็เพราะว่าครูที่สอนภาษาอาหรับที่เรียกว่า “ อูสตาซ ” (Ustaz) ใช้ภาษา
มลายูในการอธิบายภาษาอาหรับ ครูดังกล่าวได้รับการฝึกอบรมโดยครูชาวมลายู และส่วน
ใหญ่สำเร็จการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยในตะวันออกกลาง

นอกจากนี้ครูที่เคยเรียนมาจากมหาวิทยาลัยในประเทศอินโดนีเซีย ยังมีบทบาทสำคัญ
ในการแก้สำเนียงของนักเรียนให้มีสำเนียงตามแบบอินโดนีเซียซึ่งเป็นสำเนียงภาษามลายูมาตรฐาน
ด้วยการปรับตัวอย่างเปิดหูเปิดตา โรงเรียนปอเนาะและมาคราซาฮ์ได้เข้ามาไปสู่ระบบ
การปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติ โดยนักเรียนของโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเอกชนสามารถที่จะ
พัฒนาความรู้ทั้งภาษามลายูในระดับที่น่าพอใจและเป็นที่ยอมรับ

เพื่อให้นโยบายการปฏิรูปการศึกษาเป็นผล รัฐบาลได้ตั้งศูนย์การศึกษาขึ้นในจังหวัด
ยะลา เพื่อแนะนำและควบคุมดูแลการศึกษาในระบบของไทยในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม
เอกชนในเขตการศึกษา 2 นอกจากนี้ศูนย์ยังคาดหวังที่จะให้ผู้ปกครองชาวมุสลิมยอมรับและส่ง
บุตรหลานเข้าไปเรียนในโรงเรียนรัฐบาลมากขึ้น

เพื่อที่จะให้เป็นที่ยอมรับ ศูนย์ได้จัดโปรแกรมการศึกษาศาสนาอิสลามในโรงเรียนรัฐ
บาล ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โปรแกรมดังกล่าวเป็นที่พอใจของผู้ปกครองชาวมุสลิม
เพราะจะทำให้นักเรียนได้เรียนหลักของศาสนาอิสลามในขณะที่เรียนตามระบบของไทยด้วย
ทั้งนี้โปรแกรมการศึกษาศาสนาอิสลามในโรงเรียนรัฐบาลดูเหมือนจะทำให้นักเรียนมุสลิมมี
ความรู้ความเข้าใจ และมีการปฏิบัติตามหลักของศาสนาอิสลามมากกว่าวัฒนธรรมไทย ซึ่ง
อาจจะสร้างความไม่พอใจให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยบ้าง แต่ในความเป็นจริงปรากฏ
การณ์ดังกล่าวก็เป็นผลมาจากการอบรมสั่งสอนและปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมาช้านานในประชาคม
ของชาวมุสลิมในจังหวัดภาคใต้ อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่การศึกษาเขต ๒ ยังได้เสนอที่จะให้
ขยายเขตการศึกษาศาสนาอิสลามไปทุกโรงเรียนที่มีนักเรียนมุสลิมเกิน 50 % ขึ้นไป และยังได้
เสนออีกด้วยว่า รัฐบาลควรขยายการศึกษาดังกล่าวไปถึงระดับมัธยม อาชีวศึกษา วิทยาลัย
และมหาวิทยาลัย แต่รัฐบาลก็ยังไม่มีความตั้งใจที่จะจัดการศึกษาดังกล่าวในขอบเขตที่กว้างขวาง
กว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาภาษาอาหรับและศาสนาอิสลามในโรงเรียนสอนศาสนาอิส
ลามเอกชนในภาคใต้ ครูสอนศาสนาได้ตั้งเป้าหมายระยะยาวที่จะยกระดับสถาบันการศึกษา
ของตนให้สูงขึ้น ยิ่งกว่านั้นพวกเขายังคิดว่าในจังหวัดภาคใต้จำเป็นต้องต้องมีสถาบันการศึกษา
ระดับสูงรูปแบบใหม่ ที่จะสามารถรองรับนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนสอนศาสนา
อิสลามเอกชน สถาบันดังกล่าวควรจะมีวิชาศาสนา จารีตประเพณี และวิชาพื้นฐานอื่น ๆ ทุก
แขนงวิชา นอกจากนี้ในหมู่นักวิชาการชาวมุสลิมก็ได้มีการเคลื่อนไหวที่จะให้มีมหาวิทยาลัย
อิสลามเอกชนตามโลกทัศน์ของศาสนาอิสลามเพื่อเป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษาสำหรับนัก
ศึกษาชาวมุสลิมทั้งในสายวิชาการและวิชาชีพ ผู้นำมุสลิมต่างเฝ้าดูด้วยความสนใจว่ารัฐบาลจะ
มีปฏิริยาหรือดำเนินการในเรื่องนี้อย่างไร รัฐบาลจะเพิกเฉยหรือสกัดกั้นข้อเรียกร้องดังกล่าว
หรือว่าจะมีการประนีประนอมในรูปใด แต่ไม่ว่าผลจะออกมาอย่างไรก็ถือว่ามีนัยสำคัญใน
หน้าประวัติศาสตร์ความคิดของการแก้ปัญหาทางการศึกษาของชาวมุสลิมในจังหวัดภาคใต้
ของประเทศไทย

การศึกษาโรงเรียนจีนในท้องถิ่นเพื่อสร้างอัตลักษณ์ และการสืบทอดวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวจีนจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ของโรงเรียนจีนมีส่วนในการรักษาวัฒนธรรมและการดำรงชาติพันธุ์ของชาวจีนที่อาศัยในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ดังจะพบว่า การถ่ายทอดการศึกษาของเยาวชนท้องถิ่นภาคใต้ ในยุคก่อนทศวรรษ 2520 แม้ว่ารัฐบาลพยายามเน้นนโยบายผสมกลมกลืนเพื่อมุ่งเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ไปสู่การมีวัฒนธรรมระดับชาติร่วมกัน บางขณะอาจมีการผ่อนปรนหรือให้อิสระในการดำเนินชีวิต ตามวิถีทางดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้เนื่องจากข้อเท็จจริงแล้วคนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้มีประชากรส่วนหนึ่งที่มีเชื้อสายจีนที่เข้ามาตั้งรกรากและพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นมาช้านาน

ในทศวรรษ 2500-2520 พบว่ารัฐบาลได้พยายามควบคุมระบบการศึกษาท้องถิ่นภายใต้นโยบายการศึกษาเพื่อผสมกลมกลืน ในการศึกษาครั้งนี้พบว่านโยบายการจัดการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural interaction) อันเกิดจากนโยบายภาครัฐและความต้องการของการศึกษากลุ่มคนจีนในท้องถิ่นที่มีการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม หรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม ผ่านการศึกษาในโรงเรียนจีน ทั้งนี้เราอาจมองว่ารัฐบาลพยายามสร้างนโยบายต่อกลุ่มคนจีน ภายใต้วัฒนธรรมหลักของรัฐ (Dominant Culture) ดังปรากฏจากการออกกฎหมายควบคุมระบบการศึกษาของโรงเรียนจีน เช่น

1. การประกาศแก้ไขพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ในช่วง พ.ศ.2481-2483 ถ้าเป็นต่อมาจน 2500 โดยเฉพาะโรงเรียนจีนเป็นที่พึงเล็งจากปัญหาการเมืองภายในประเทศจีน ที่มีการต่อสู้กันระหว่างจีนคอมมิวนิสต์ และจีนกลุ่มคณะชาติที่พยายามแสวงหา การสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเล (รวมทั้งในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยอีกด้วย)

2. การใช้มาตรการควบคุมโรงเรียนจีนเข้มงวด เช่น การประกาศควบคุมจำนวนโรงเรียนจีนทั่วประเทศ การควบคุมครูจีน การสนับสนุนให้คนไทยเป็นครูใหญ่ ในโรงเรียนจีนมีมาตรการการออกตรวจโรงเรียนและการควบคุมหลักสูตร มีการจัดอัตราเวลาเรียนแบบเรียน และให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนจีนในท้องถิ่น ซึ่งมาตรการดังกล่าวจะเป็นการจำกัดการศึกษาภาษาจีนให้อยู่ในวงจำกัด มาตรการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การสืบทอดการสอนภาษาจีนในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างอยู่บ้าง

อย่างไรก็ดีโรงเรียนจีนยังมีบทบาทต่อการจัดการศึกษาแก่เยาวชนจีนท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่างอยู่มาก เป็นที่นิยมของบุตรหลานชาวจีนในย่านชุมชน แม้ว่าในรายงานโรงเรียนราษฎร์พบว่า ภายหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ในภาคใต้ตอนล่างทั้งโรงเรียนในมณฑลปัตตานี (และในรายงานร่วมกับข้อมูลมณฑลสุราษฎร์) เป็นโรงเรียนไทยในอัตราร้อยละ 30 เป็นโรงเรียนจีนประมาณร้อยละ 70 (ศึกษาธิการ, กระทรวง, รายงานการศึกษากระทรวงฯ ในภาคใต้มณฑลปัตตานี และมณฑลต่างๆ 2480)

ในมณฑลปัตตานีโรงเรียนจีนที่มีชื่อเสียงคือโรงเรียนจ้อฮั่ว ซึ่งในแต่ละจังหวัดจะมีโรงเรียนจีนที่มีชื่อเสียง 1 แห่ง และมีผู้สนับสนุนเป็นสมาคมจีน ชาวจีนในย่านชุมชนต้องการจัดการเรียนการสอนภาษาจีน การเรียนรู้ขนบธรรมเนียมจีนให้แก่บุตรหลานตนเอง การก่อตั้งกรณีโรงเรียนดังกล่าวผู้ก่อตั้งเป็นกลุ่มชาวจีนที่อพยพมาอยู่ปัตตานี นามเดิมตามประวัติ ได้แก่ อู๋ป้าซุ่ย หวางด้าเม็ง ฉินจู้ฉิน (หลวงวิชิตศุลกากร) โดยมากเป็นชาวจีนจากมณฑลฮกเกี้ยน เปิดสอนครั้งแรกในราว พ.ศ. 2461 ใช้หลักสูตรภาษาจีนกลางใช้แบบเรียนนำเข้าจากไต้หวัน เป็นหนังสือเรียนในยุคของจีนคณะชาติ มีการสอนอ่านเขียนภาษาจีน การเรียนดังกล่าวต่อมาได้มีการปรับใช้การเรียนวิชาสามัญของกระทรวงศึกษาธิการร่วมด้วย ใน พ.ศ.2472 เป็นต้นมา โรงเรียนจีนกลายเป็นแหล่งการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ทวีภาษา และวัฒนธรรมไทย-จีน แก่เยาวชนจีนท้องถิ่นภาคใต้ โดยทางโรงเรียนมีการปรับปรุงโครงสร้างการเรียนการสอน โดยใช้หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งมีการสอนภาษาจีนควบคู่กันไปด้วย นอกจากนี้ผลของการจัดการศึกษาทางด้านวัฒนธรรมยังสะท้อนการเรียนรู้ที่กลมกลืนกับการอยู่ร่วมกันในสังคมเมืองปัตตานี ดังจะพบว่าแม้ว่าผู้เรียนส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มบุตรหลานชาวจีนเป็นหลัก แต่ก็มีบุตรหลานชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม เรียนร่วมกัน สะท้อนการจำลองสังคมพหุลักษณะในสภาพการศึกษาเป็นอย่างดี (เอกสารประวัติโรงเรียนจ้อฮั่วที่ได้จากการรวบรวมของปีโรงเรียนจ้อฮั่ว, 2541)

ผลของการจัดการศึกษาโรงเรียนจีนสะท้อนความพยายามของรัฐในการเสริมสร้างบูรณาการทางการเมืองในสังคมวัฒนธรรม และความรู้สึกเป็นชาติ (National Identity) ในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะปัจจัยจากปัญหาด้านการเมือง ในยุคอิทธิพลของจีนคอมมิวนิสต์ต่อความมั่นคงของไทย ขณะที่ชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาอยู่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ก็ยังคงมีความผูกพันกับจีนแผ่นดินใหญ่ บุตรหลานชาวจีนย่อมได้รับอิทธิพลของ 2 ฝั่งวัฒนธรรมคือ ทั้งวัฒนธรรมของไทย-จีน อันหล่อหลอมเป็นสำนึกในการเป็นคนไทยเชื้อสายจีนบนแผ่นดินไทยต่อมา ซึ่งต่อมาคนไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ภาคใต้ชายแดน เป็นกำลังสำคัญต่อการปลูกฝังค่านิยมทางสังคมแบบจีน และสามารถปรับตัวรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่ อีกทั้งมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นทั้ง ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อย่างกลมกลืนท่ามกลางการอยู่ร่วมกันของผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม

การศึกษาในสังคมพุทธ ของชาวไทยพุทธท้องถิ่น ชายแดนภาคใต้ในระบบโรงเรียน

ในสังคมของชาวไทยพุทธ พบว่า แม้ประชากรชาวไทยพุทธจะเป็นชนกลุ่มจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับชาวไทยเชื้อสายมลายูที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ชาวไทยพุทธมีบทบาทในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับการศึกษาท้องถิ่น โดยการศึกษาของกุลบุตรมักผ่านประเพณีการบวชเรียน เพื่อเรียนอักษรวิธีผ่านการศึกษาตามประเพณีในวัดและการจัดการ

ศึกษาภาคนโยบายของรัฐฯ ในช่วงหลังทศวรรษ 2500 ในท้องถิ่นได้ใช้วัดของชุมชนชาวไทยพุทธเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษาเล่าเรียนแก่นักเรียนอยู่ด้วยนโยบายขยายการศึกษาท้องถิ่นของรัฐจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นมีดังนี้ ในช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา (พ.ศ.2503-2520) รัฐบาลได้ให้ความสำคัญของการศึกษาและมีการปรับปรุงการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมท้องถิ่น การปกครองประเทศและมีนโยบายที่ต้องเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยรัฐบาลถือหลักว่าจะเพียงแต่ควบคุมให้เป็นไปตามโครงการศึกษาแห่งชาติ และให้ความอนุเคราะห์ตามความจำเป็น เน้นการขยายการศึกษาสู่ภูมิภาค (กรมศิลปากร, 2500, 145) และตั้งแต่ พ.ศ.2500 นโยบายแบ่งเขตการศึกษานั้นรัฐบาลได้จัดให้มีเขตการศึกษา ในภาคใต้ (จ. ชายแดนภาคใต้) เรียกเขตการศึกษา 2 รวม จ. ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล การศึกษาในระบบโรงเรียนภาคใต้ตอนล่างมีรากฐานจากการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น โรงเรียนในมณฑลปัตตานียุคแรก ตั้งแต่ พ.ศ.2450 เช่น โรงเรียนไทยพุทธ 2 แห่ง ที่ชาวบ้านเรียกว่า “โรงเรียนวัดตานีนรสโมสร ” “ โรงเรียนอำเภอหนองจิก ” และมีอีกหลายพื้นที่ภาคที่ที่อาศัยวัดเป็นโรงเรียนสอนสามัญในยุคแรกๆที่เริ่มจัดการศึกษาท้องถิ่น (ในประวัติชุมชนจรยวิธาน (ยูโษะ มะโรหบุตร) ฉบับประพนธ์ เรื่องณรงค์ เรียบเรียง เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า บรรพชาศการเรียนในโรงเรียนวัดยุคแรก แม้จะมีชาวไทยพุทธเรียนส่วนใหญ่ แต่ก็มีนักเรียนที่เป็นมุสลิมเข้าศึกษาด้วยและมักเป็นเครือญาติชนชั้นสูงดั้งเดิมในท้องถิ่น การเรียนภาษาไทยจึงเป็นการเรียนที่จำเป็นสำหรับการศึกษาของกลุ่มบุคคลที่สังเกตเห็นการณ์ไกลในขณะนั้น การศึกษาในวัดจึงเกิดขึ้นขยายตัวล่าช้า เพราะส่วนหนึ่ง ชาวไทยมุสลิมเกรงว่าจะเป็นการเรียนในทางพุทธศาสนา (อาจทำให้เปลี่ยนศาสนา) ดังข้อความที่บอกเล่าถึงบรรพชาศการศึกษาดั้งเดิมของจังหวัดชายแดนปัตตานี บางตอนที่ว่า

“... ของท่านชุมชนจรยวิธาน (ยูโษะ มะโรหบุตร) ... เป็นไทยมุสลิมรุ่นแรกที่เข้าศึกษาในโรงเรียนไทยพุทธ...ต่อมามีเด็กไทยมุสลิมรุ่นแรก จำนวน 3 คน มาสมัครเรียนได้แก่ เด็กชาย ยูโษะ เด็กชายนิมา ภายหลังเด็กชายทั้ง 3 คน คือ ชุนจรยวิธาน ชุนจารุวิเศษศึกษากร และครูนิมา ตามลำดับ ท่านชุนเล่าถึงความสมัครใจเพื่อเรียนภาษาไทยครั้งนั้นว่า เรา 3 คนถูกชาวไทยมุสลิมด้วยกันกำหนดว่าไปเรียนภาษาไทย และเรียนในวัดเสียด้วย คงคิดจะเป็นไทยพุทธ คือ คงคิดจะเปลี่ยนศาสนา เรื่องนี้คุณพ่อผมเป็นตัวตั้งตัวตี พยายามผลักดันให้ลูกได้เรียนหนังสือไทย เพราะท่านไปมีประสบการณ์จากกรุงเทพฯ และผู้ใหญ่อีกท่านหนึ่งคือ พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค กรรมการมณฑลปัตตานี หรือศึกษาธิการมณฑลปัตตานียุคนั้น พยายามแนะนำชี้ผลอันเป็นประโยชน์ในอนาคต ปัจจุบันชาวไทยมุสลิมรังเกียจที่จะเรียนภาษาไทยไม่มีอีกแล้ว เพราะชาวไทยมุสลิมก็เป็นชาวไทยอยู่ในผืนแผ่นดินไทย ต่างกันที่นับถือศาสนาไม่เหมือนกันเท่านั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนภาษาไทย เพื่อเป็นเครื่องมือออกไปทำมาหา

กินได้สะดวก และมีความก้าวหน้าในอนาคต ” (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2548, 114-115) การศึกษาในท้องถิ่นของเขตการศึกษา 2 ในช่วง พ.ศ.2527 พบว่าในพื้นที่เขตการศึกษา 2 นอกจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และรวมสตูลอีกหนึ่งจังหวัด การศึกษาในวัดโรงเรียนปริยัติธรรม (สามัญ และบาลี) ศูนย์การศึกษาวันอาทิตย์ยังมีจำนวนน้อยกว่าการเรียนในสายศาสนาอิสลาม ประชากรจำแนกตามศาสนาช่วงทศวรรษ2520และการใช้ภาษาในสี่บทควัฒนธรรมถิ่น

ตามสำมะโนประชาชนและเคหะของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ.2523 เขตการศึกษา 2 มีประชากรทั้งสิ้น 1, 238, 533 คน นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 73.19 ศาสนาพุทธร้อยละ 25.96 นับถือศาสนาอื่นร้อยละ 0.85 ประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) พูดภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน ทั้งยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงกับประชาชนของมาเลเซีย

สภาพปัญหาของการศึกษาในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ช่วง พ.ศ.2500

จากการที่ประชากรร้อยละ 71.1 นับถือศาสนาอิสลามและพูดภาษามลายูในชีวิตประจำวันสามารถพูดภาษาไทยได้เพียงเล็กน้อย ประกอบกับประชาชนที่อยู่ตามชายแดนยังไม่ได้รับการช่วยเหลือในด้านการศึกษาอย่างทั่วถึง การศึกษาแต่เดิมมุ่งจัดเป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ มิได้คำนึงสภาพทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม แม้จะเป็นปัญหารวมทั้งประเทศ แต่ปัญหาดังกล่าวก็ตรงกับความเป็นจริงในเขตการศึกษา 2 ถ้ามองปัญหาเฉพาะของเขตการศึกษา 2 ในขณะนั้น จังหวัดเหล่านี้มีเรื่องการศึกษาของชาวไทยมุสลิมโดยเฉพาะ ในปี พ.ศ.2500 ในจำนวนประชากรทั้งหมด 671, 584 คน มีนักเรียนอยู่ในโรงเรียนเพียง 72,982 คน หรือเพียงร้อยละ 10.86 ของประชากรทั้งหมดหรือถ้าดูจำนวนโรงเรียนในปีเดียวกันนี้ มีโรงเรียนประจำบาลเพียง 575 โรง ครู 1,737 คน และนักเรียน 64,205 คน โรงเรียนมัธยมวิสามัญศึกษามีเพียง 12 โรง ครู 161 คน นักเรียน 4,993 คน จากการสำรวจสำมะโนประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ.2503 พบว่าคนในเขตการศึกษามีอัตราการไม่รู้หนังสือถึงร้อยละ 62 ในขณะที่คนไทยทั้งประเทศมีอัตราการไม่รู้หนังสือเพียงร้อยละ 28 เมื่อประชาชนในภูมิภาคนี้ได้รับการศึกษาน้อย ดังนั้นโอกาสที่จะออกประกอบอาชีพในสาขาต่างๆ จึงมีน้อยไปด้วย นอกจากนี้ปัญหาหลักอยู่ที่ประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษาไทยไม่ได้ จึงทำให้ความสนใจต่อการศึกษายสามัญมีน้อย แต่กลับไปสนใจวิชาศาสนาตามปอเนาะ และปัญหาเรื่องคนไทยที่นี้พูดจากันไม่รู้เรื่องนั้นได้รับการยืนยันอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพสกนิกรในจังหวัดยะลา เมื่อ พ.ศ.2502 โดยได้มีพระราชดำรัสไว้ว่า “การศึกษาที่นี่สำคัญมาก ให้พยายามจัดให้ดี ให้พลเมืองสามารถพูดภาษาไทยได้แม้พูดได้ ไม่มากนัก เพียงแต่พอรู้เรื่องกันก็ยั้งดี เพราะเท่าที่ผ่านมาราวนี้มีผู้ไม่รู้ภาษาไทย ต้องใช้ ถ่ามแปล ควรให้พูดเข้าใจกันได้

เพื่อสะดวกในการติดต่อซึ่งกันและกัน” ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ยึดเอากระแสพระราชดำริสนี้ เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในภูมิภาคนี้สืบมา อย่างไรก็ตาม ถ้าจะมองในแง่ปัญหาประกอบอื่นๆ ก็มองได้อีก 2 ด้าน คือ ด้านสังคมจิตวิทยาและด้านความมั่นคงของชาติ ปัญหาด้านสังคมจิตวิทยา นอกจากเรื่องภาษาพูดแล้ว ก็ยังมีด้านศาสนา รัฐบาลในขณะนั้นถือว่าการที่ชาวไทยมุสลิม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้บางกลุ่มเกิดความรู้สึกแบ่งแยกเป็นคนละพวกกับคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ทั้งนี้เป็นเพราะสาเหตุหลายประการเป็นต้นว่า ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นับถือศาสนาจริง แต่ส่วนมากไม่รู้ซึ่งแก่นแท้ของศาสนา ผู้นำศาสนาบางคนใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ ความเคร่งครัดในศาสนาทำให้คนบางกลุ่มถึงกับแบ่งชาติว่าคนที่นี่นับถือศาสนาอิสลามไม่ใช่คนไทย

ทางด้านการศึกษานั้น ชาวไทยมุสลิมจะส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนความรู้ทางศาสนาจากผู้มีความรู้ทางศาสนาตามปอเนาะบ้าง มัสยิดบ้าง โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามบ้าง ผู้ปกครองนิยมส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนประเภทนี้ มากกว่าส่งเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมของรัฐบาลเสียอีก ยิ่งไปกว่านั้นในท้องที่ที่อยู่ติดกับชายแดนมาเลเซีย ผู้ปกครองยังส่งบุตรหลานข้ามไปเรียนในประเทศมาเลเซียอีกด้วย ผู้ที่เรียนวิชาสามัญก็มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

ด้านความมั่นคง ข้าราชการที่มีส่วนรับผิดชอบในการบริหารงานราชการสาขาต่างๆ บางคนขาดความรู้ความเข้าใจในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ทำให้เกิดปัญหาในด้านการปกครอง การให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังมีปัญหาจากกลุ่มผู้ก่อการร้ายต่างๆ เช่น ขบวนการก่อการร้าย (ขจก.) ซึ่งมีหลายกลุ่ม เช่น พูโล, บี.อาร์.เอ็น ฯลฯ พวกนี้มีเป้าหมายที่จะแบ่งแยกดินแดนภาคใต้ของไทยออกเป็นอิสระจากรัฐบาลไทย กลุ่มโจรจินคอมมิวนิสต์มลายา (จคม.) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มุ่งจะล้มล้างการปกครองของประเทศมาเลเซีย โดยเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองไทย พวกนี้มีเขตอิทธิพลอยู่ในเขตจังหวัดยะลาและนราธิวาสและกลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) ซึ่งแทรกซึมอยู่ในจังหวัดสงขลาและสตูลด้วย (เขตการศึกษา 2, 2527, 19-20)

ในช่วงจัดศึกษาเมืองปัตตานีพบว่าการสอนในระบบโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสร้างสังคมทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Double Ethnic Identity) เกิดการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (Acculturation) ระหว่างคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ท่ามกลางนโยบายการศึกษาในระบบโรงเรียนของรัฐ แม้ว่าคนกลุ่มใหญ่คือชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังต้องการรักษาการศึกษาในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) เอาไว้ผ่านระบบการศึกษา ปอเนาะ การศึกษาผ่านกลุ่มชาติพันธุ์ที่แสดงความเป็นมลายูของชาวไทยมุสลิมซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในที่นี้นับเป็นความผูกพันพื้นฐานดั้งเดิม (Primary Attachments) ที่กลุ่มคนซึ่งมีวัฒนธรรมร่วมกันมักมีสำนึกในอดีตและอนาคตร่วมกัน บนพื้นฐานของประสบการณ์ในภูมิภาค

ศาสนา ประชาคมทางวัฒนธรรม และจารีตประเพณีเดียวกัน ถือเป็นความรู้สึกร่วมกันพื้นฐานเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชน ลักษณะประชาคมของคนส่วนใหญ่ในชายแดนภาคใต้ดังกล่าวถึงเกิดความรู้สึกร่วมกันด้านความผูกพันและมีความเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมเดียวกัน

ตัวอย่างของบันทึกคำบอกเล่าของบุคคลในประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรม (Adaptation) สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในลักษณะที่เกิดระบบความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกัน อันนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่เหมาะสมผ่านระบบการศึกษาแผนใหม่ของรัฐที่จัดในท้องถิ่นชายแดนภาคใต้ ช่วง พ.ศ.2450 เป็นต้นมา เช่นในช่วงจัดการศึกษาชายแดนภาคใต้เมื่อครั้งมณฑลปัตตานีของพระยาพิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา) เคยดำรงตำแหน่งกรรมการมณฑลปัตตานีต่อมาเป็นกรรมการมณฑลปัตตานี ขณะพระยาเคชาอนุชิต (หนานูนาค) และพระยาศักดิ์เสนีเป็นสมุหเทศาภิบาล บทบาทของท่านส่งเสริมให้มีการเรียนภาษาไทยในกลุ่มเยาวชนมุสลิมในพื้นที่ เช่นในบันทึกประวัติตอนหนึ่งที่ว่า

“...พระยาพิบูลย์เริ่มต้นด้วยความพยายามนำผู้ใหญ่ชาวไทยมุสลิมมาเป็นตัวอย่างเพื่อเล่าเรียนหนังสือไทย ท่านยังเชิญหะยีโต๊ะครูนี้ชาวไทยมุสลิมนับถือมาสอนคัมภีร์อัลกุรอานในโรงเรียน หวังเพื่อให้ผู้ปกครองเด็กไทยมุสลิม ส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน นอกจากนั้นพระยาพิบูลย์ ยังบรรจุ ดิงกูโยชะ บุตรหลานเจ้าเมืองเก่า และขุนศิริอัลตุลบุตร น้องชายพระยาชะหรีงเป็นผู้ช่วยส่งเสริมให้เด็กไทยมุสลิมได้เล่าเรียนภาษาไทย ยิ่งกว่านั้นยังชักชวนพระภิกษุตามวัดต่างๆ เป็นครูสอนเด็กโดยอาศัยวัดเป็นโรงเรียน จัดหาสถานที่หาครู ฝ่ายพระยาพิบูลย์สนับสนุนเด็กเข้าเรียน จึงเกิดโรงเรียนวัดหลายแห่งให้หนังสืองานศพของพระยาพิบูลย์ มีความตอนหนึ่งที่ว่า...” “...การโอนโรงเรียนประชาบาลจะทำกันอย่างไรรู้ช่าง แต่เราอย่าทอดทิ้งเด็กไทยมุสลิม เราต้องการให้เขารู้ภาษาไทย เราต้องอบรมเด็ก และต้องปรับปรุงครู รวมทั้งสร้างโรงเรียนดีให้เป็นเพียงพอเราต้องสร้างคนสร้างบ้านเมืองให้เจริญ...” (ประพนธ์ เรื่อง ฌรงค์, 2548, 148) การศึกษาที่นับว่าเริ่มต้นภายใต้การดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในวัดและการสนับสนุนจากภาครัฐ ของพระยาพิบูลย์ อาทิ การแต่งแบบเรียนเร็วไทย-มลายู แบบเรียนนี้ใช้สอนเด็กไทยมุสลิม ซึ่งพูดภาษามลายู ใช้เป็นแบบสอนอ่านใช้ตัวอักษรไทย แต่มีคำภาษามลายูประสม ทำให้เรียนได้ง่ายขึ้น การตั้งโรงเรียนศีลธรรมในวัด เป็นหนังสือแต่งร่วมกันระหว่างพระยาพิบูลย์ และเจ้าคุณพระธรรมวโรดม (เสง) แต่งขึ้นมาเพื่ออบรมจิตใจให้ผู้อ่านเกรงกลัวต่อบาป และหนังสือเรื่องเล่าความเตือนเพื่อนว่าด้วยคติโลกและคติธรรม แนวพุทธศาสนา (ประพนธ์ เรื่อง ฌรงค์, 2548, 153)

พัฒนาการการศึกษาในระบบโรงเรียน ช่วง พ.ศ.2530-2540 : การศึกษาเพื่อความมั่นคงของชาติและการสร้างความเข้าใจกันทางสังคมวัฒนธรรมระดับท้องถิ่น

จากการศึกษาพัฒนาการดั้งเดิมของภูมิความรู้ท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายในจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่าการศึกษาในสังคมมีสองส่วนคือ ส่วนแรก คือ การศึกษาที่ท้องถิ่นจัดขึ้นเอง การศึกษาส่วนนี้คือ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตของกลุ่มคนอาจผูกพันกับศาสนา สภาพสังคมเศรษฐกิจ บนพื้นฐานของการนำไปใช้ตอบสนองกับการดำรงชีวิต การศึกษาส่วนนี้มักขึ้นกับชุมชน ครอบครัว องค์การทางศาสนา มีบทบาทในการจรรโลงภูมิความรู้ท้องถิ่น ขณะที่การศึกษาแผนใหม่ของรัฐเป็นการศึกษาที่สร้างสำนึกแห่งความเป็นชาติ การศึกษาจึงเป็นพลังของสังคมในการสร้างบูรณาการทางการเมืองและการผสมผสานทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นชายแดนภาคใต้ ความจำเป็นที่สำคัญคือการสร้างชาติจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ ปลูกฝังความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมืองในประเทศจึงต้องอาศัยการสร้างบูรณาการทางการเมือง และการผสมผสานทางวัฒนธรรมอย่างสืบเนื่อง โดยการศึกษาเป็นทั้งนโยบาย และการดำเนินการที่สำคัญ ผลกระทบต่อการรักษาอัตลักษณ์คนท้องถิ่นชายแดนภาคใต้จากนโยบายการศึกษาส่วนนี้ แม้จะเกิดโดยจำเป็นในการสร้างชาติที่สังคมโลกปัจจุบันหลายประเทศต้องเผชิญอยู่ แต่การที่ปิดกั้นการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากนโยบายทางสังคม การศึกษาในยุคชาตินิยม มีส่วนกระทบต่อสำนึกของคนในพื้นที่ และถูกปลูกให้เป็นพลังของการต่อต้านอำนาจรัฐเป็นแต่ละระลอก ซึ่งอาจมีความรุนแรงในแต่ละกรณี ของเหตุการณ์แตกต่างกันไป

ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมาจะพบว่ายุทธศาสตร์การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่ถูกเชื่อมโยงกับความมั่นคงแห่งชาติมาโดยตลอด การกำหนดว่าการศึกษามีส่วนสำคัญต่อการสร้างสังคมเนื่องจากการศึกษาเป็นการกล่อมเกล่าประชาชนได้รับความรู้ ประสบการณ์ และมีพฤติกรรมตามแนวที่สังคมนั้นปรารถนา การศึกษาจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่อสังคม การศึกษาคือเครื่องมือการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ช่วยในการปรับตัว สร้างความรู้ใหม่ และถ่ายทอดความรู้เดิม กำหนดสถานภาพของบุคคลในสังคม ช่วยให้บุคคลเติบโตอย่างมีคุณภาพชีวิตพัฒนาความคิดปลูกฝังอุดมการณ์ รวมไปถึงการปูพื้นฐานความรู้และฝึกทักษะด้านอาชีพ ส่วนความมั่นคงในที่นี้คือ ความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยไม่ถูกข่มเหงรุกราน และประชาชนมีความสุขตามสมควรแก่ฐานะทางสังคมแต่ละคน ขอบข่ายของความมั่นคงปัจจุบัน มี 4 ประการ คือ 1.ความมั่นคงทางสังคมจิตวิทยา เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ความรู้สึกนึกคิด 2. ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ คือการพัฒนาอาชีพต่างๆ ในการสร้างฐานะ 3. ความมั่นคงทางด้านการเมืองการปกครอง และ 4. ความมั่นคงด้านการทหาร ในส่วนของความมั่นคงและการศึกษารัฐจะต้องเร่งจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง คอบสนองต่อพื้นฐานด้านอารมณ์ ความรู้สึก ด้านร่างกาย และสติปัญญา ใน จ.ชายแดนภาคใต้ จำเป็นต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งการศึกษา การพัฒนาจิตใจ คุณธรรมจริยธรรม การรักความสงบและเสรีภาพในการนับถือศาสนา รัฐมองว่าการที่พลเมืองจะมี

จิตใจที่มั่นคงในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ย่อมเป็นองค์ประกอบที่สร้างให้สังคมมีความมั่นคงแผนพัฒนาชายแดนใต้ในฉบับที่ 3 (พ.ศ.2535-2539) มีกำหนด 3 ประการที่สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในพื้นที่นี้คือ

1. การขยายตัว และการมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ
2. การกระจายรายได้ และการกระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาค และชนบท
3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพอื่นชีวิตสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่นี้จะเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การศึกษาและสาธารณสุข โดยเน้นการกระจายโอกาส และปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษา (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2538, 1-12) นอกจากนี้แนวทางนโยบายความมั่นคงเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังกล่าวจัดปัญหาหลัก 4 ประการ ตามลำดับได้แก่
  1. ปัญหาด้านสังคมจิตวิทยา
  2. ปัญหาด้านการเมืองการปกครอง
  3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ
  4. ปัญหาด้านการรักษาความสงบ

มีการวิเคราะห์สภาพปัญหาด้วยปัจจัยหลายด้าน เช่น พฤติกรรมบุคคล พฤติกรรมการ ถูกครอบงำจากสังคม มีเหตุการณ์รุนแรงและมีความขัดแย้งมาก ความศรัทธาต่อระบบราชการน้อย ความสัมพันธ์กับประเทศมุสลิมยังไม่มากพอ การแก้ไขปัญหายังมีข้อจำกัดและสาเหตุของปัญหาจากความไม่เข้าใจ ความหวาดระแวง ความไม่สงบ และสาเหตุอื่นๆ

ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหา นอกจากเป็นปัญหาความมั่นคง การเมือง เศรษฐกิจแล้ว ยังต้องเข้าใจปัญหาทางสังคมที่มีความละเอียดซับซ้อน รัฐจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาร่วมกันทุกด้าน ขณะที่รัฐมักเน้นความมั่นคงระดับการเมือง เศรษฐกิจ เป็นอันดับต้นๆ แต่ก็ต้องพิจารณาพร้อมกับปัญหาทางสังคมในท้องถิ่นด้วย

ใน พ.ศ. 2531 ศอ.บต. (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2524 มีแนวทางแก้ปัญหาทางสังคมเกี่ยวกับวิกฤตสังคมการศึกษาชายแดนภาคใต้อาศัยหลักบูรณาการทุกภาคส่วน 7 ประการ ได้แก่

1. การเรียนรู้และการใช้ภาษาไทย มุ่งหมายให้มีการเรียนรู้และการใช้ภาษาไทยเพิ่มมากขึ้น นอกเหนือจากภาษามลายูท้องถิ่น โดยให้เข้าใจถูกต้องว่าภาษามลายูท้องถิ่นก็เป็นภาษาพื้นเมืองเช่นเดียวกับภาคอื่นๆ
2. สร้างความเข้าใจระหว่างคนไทยพุทธกับไทยมุสลิม ให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน และดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างมีเกียรติและมีศักดิ์ศรี

3. เปิดโอกาสให้ผู้นำมุสลิมเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการร่วมกันแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกระดับ เพราะบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้มีความเข้าใจสามารถเข้าถึงประชาชนและมีความรักบ้านเมือง
4. เร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยการขยายฐานเศรษฐกิจ แก้ปัญหาความยากจน และทำให้การพัฒนาส่งผลให้สังคมมุสลิมเป็นสังคมเปิดยิ่งขึ้น
5. ดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศในลักษณะที่ให้ประเทศต่างๆ คำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะร่วมกันทั้งด้านการเมือง การค้า และการลงทุนยิ่งกว่าการแทรกแซงและบ่อนทำลาย
6. ดำเนินการทางการเมืองและสังคมจิตวิทยา เพื่อโคดเคี้ยวและทำลายแนวทางรุนแรง เพราะการก่อการร้ายหรือแนวทางรุนแรงไม่สามารถดำเนินการได้โดยปราศจากการสนับสนุนของมวลชน ทั้งนี้ ดำเนินการควบคุมกับมาตรการปราบปรามในลักษณะแยกมิตรศัตรู รวมทั้งการไม่ให้เจ้าหน้าที่สร้างเงื่อนไข
7. เร่งรัดการประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อสนับสนุนการดำเนินนโยบายในเรื่องที่กล่าวข้างต้น (ศูนย์คำนวณการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2538, 14-15)

แนวทางในการปฏิบัติงานของ สอ.บต.ภายใต้บทบาทการพัฒนาสังคมและการศึกษาท้องถิ่น

1. ยึดถือนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อ 8 พฤศจิกายน 2531 ในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. จะระดมทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งบุคคลากร งบประมาณ และเครื่องใช้ร่วมกับภาคเอกชน มาดำเนินการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการจัดลำดับความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วน ให้สอดคล้องกับนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. ศูนย์ฯ จะเป็นองค์กรที่คอยเร่งรัด ประสานงาน และให้การสนับสนุนหน่วยปฏิบัติในพื้นที่ทุกหน่วย ในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ฝ่ายพลเรือน โดยพิจารณาดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1 ในด้านนโยบาย ศูนย์ฯ จะทำการศึกษา และติดตามกระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ ได้ปฏิบัติงานสอดคล้องกับนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไร และได้มีการประสานแผนงาน/โครงการเหล่านั้นให้บังเกิดผลแก่ประชาชน โดยส่วนรวม หากไม่มีการดำเนินงานดังกล่าว เพราะเหตุใด เพื่อศูนย์ฯ จะได้สนับสนุนและเร่งรัดให้มีขึ้นเพื่อให้หน่วยปฏิบัติรับไปดำเนินการ ให้มีผลที่เห็นชัดเจน สามารถติดตามและประเมินผลได้ทุกขั้นตอน

ในกรณีที่มีแผนงาน/โครงการ แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างทั่วถึง ศูนย์ฯ มีนโยบายที่จะขยายแผนงาน/โครงการเหล่านั้นให้ครอบคลุมและทั่วถึง และมีผลต่อกลุ่มประชาชนเป้าหมายมากที่สุดในช่วงเวลาอันสั้น เท่าที่จะดำเนินการได้

2 พยายามสรรหาและระดมนักวิชาการ ผู้ทรงวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ให้มาร่วมกัน พิจารณาวางแผนและค้นคว้าหาขั้นตอนและวิธีการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการเสนอความคิดเห็นในรูปของแผนงาน/โครงการ ที่สามารถปฏิบัติได้และมีผลโดยตรงต่อการแก้ไขปัญหา

3. ศูนย์ฯ จะคงรักษาเอกภาพในการบริหารงานและบังคับบัญชาของส่วนราชการต่างๆ ในพื้นที่ โดยจะไม่เข้าไปก้าวก่ายการทำงาน หรือดำเนินการที่ซ้ำซ้อน แต่ศูนย์ฯ จะทำงานในลักษณะคิด ติดตาม ประสาน แก้ปัญหา และให้การสนับสนุนส่วนราชการต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ และตอบสนองนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้อำนาจ “ขยับ ประหยัด พัฒนา ลดปัญหา สามัคคี”

4. การดำเนินงานของศูนย์ฯ ในบางเรื่องที่สำคัญและละเอียดอ่อนศูนย์ฯ จะขอรับคำปรึกษาหารือจากคณะกรรมการที่ปรึกษาศูนย์ฯ ซึ่งประกอบด้วยผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำเศรษฐกิจ ผู้ทรงคุณวุฒิ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และผู้ว่าราชการจังหวัดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 40 คน เป็นประจำและสม่ำเสมอ

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีอำนาจหน้าที่ 7 ประการ

1. ควบคุม กำกับ ดูแล และประสานการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่างๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. บังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบการดำเนินงานของศูนย์
3. พิจารณาเสนอแนะต่อแม่ทัพภาคที่ 4 เกี่ยวกับโยกย้ายข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ไม่เหมาะสม ออกจากพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
4. พัฒนาประสิทธิภาพของข้าราชการทุกระดับ ทบวง กรม ในพื้นที่
5. รวบรวม กลั่นกรอง การจัดทำแผนและโครงการต่างๆ ตลอดจนการประสานงาน ติดตาม และประเมินผล
6. แต่งตั้งที่ปรึกษาได้ตามความเหมาะสม โดยมีผู้นำท้องถิ่นรวมอยู่ด้วย
7. ปฏิบัติงานอื่นๆที่แม่ทัพภาคที่ 4 มอบหมาย (เรื่องเดิม,17-19)

การจัดการศึกษากับความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สภาพแวดล้อมของสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความสลับซับซ้อนเกี่ยวพันกันหลายด้าน มีปรากฏการณ์ที่ครอบงำ เลื่อนลอยเนื่องจากเป็นสังคมที่ค่อนข้างปิด สาเหตุเพราะความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ความรู้สึกฝังใจในอดีตที่รู้สึกว่าการรัฐไม่จริงใจ และจริงใจ คลอจจนความแตกต่างด้านภาษาและศาสนากลายเป็นปัจจัยหล่อหลอมสังคม และกำหนดแบบแผนของพฤติกรรมของชาวมุสลิมให้เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น มีการเกาะกลุ่มอย่างเหนียวแน่น และด้วยความรู้สึกว่าเป็นกลุ่มชนที่แตกต่าง สังคมคับแคบ จึงมักจะวิตกว่าจะถูกกลืนด้วยวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงเป็นกระแสสำนึกที่เน้นให้การปฏิบัติต่อหลักศาสนาด้วยความยึดมั่นศรัทธา ด้วยแนวทางแห่งศาสนาที่อาศัยกิจกรรมปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

การสื่อสารระหว่างชาวไทยมุสลิม กับสังคมต่างภาษา ศาสนา วัฒนธรรมเป็นช่องว่างของสังคมอีกประการหนึ่ง เพราะเป็นอุปสรรคที่จะสร้างความเข้าใจ สื่อความหมายให้ชัดเจน ความไม่เข้าใจกันจะเป็นจุดอ่อนที่ก่อให้เกิดการระแวงเคลงใจทำให้ยุ่งยากต่อการพัฒนา การจัดระบบการปกครองและการจัดการศึกษาให้แก่สังคม

ความแตกต่างทางสังคมจึงเป็นเหตุ ต่อเนื่องไปยังด้านการจัดการศึกษา ประกอบกับฐานะของผู้เรียน ผู้ปกครองก็ยากจน แบบอย่างของผู้ที่ประสบผลสำเร็จ เพราะการศึกษาก็มีน้อย ทำให้คนไทยมุสลิมไม่มีค่านิยมที่จะสนับสนุนให้บุตรหลานได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้น หรือเรียนจบชั้นการศึกษาภาคบังคับ ความสนใจแรงเสริมจากโรงเรียนรัฐบาลก็มีน้อย เหล่านี้คืออุปสรรคที่สกัดกั้นไม่ให้ชาวไทยมุสลิมนิยมศึกษาต่อ เมื่อจบ ป.6 จึงมักจะออกมาอยู่บ้านเฉยๆ หรือไม่ก็จะหันเข้าปอเนาะ ศึกษาวิชาศาสนาตามหลักของอิสลามอย่างเคร่งครัด เพื่อปฏิบัติตามคำสอนของพระผู้เป็นเจ้าต่อไป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นสิ่งจำเป็นมาก และการพัฒนามนุษย์ต้องเริ่มจากการให้การศึกษา เพราะการศึกษาเป็นมูลฐานสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ และเป็นปัจจัยพัฒนาวัฒนธรรม ศิลธรรม สังคม เศรษฐกิจและการปกครอง

ประชากรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีมากถึงร้อยละ 56.3 โดยเฉลี่ย เมื่อเทียบกับศาสนาอื่นๆ ซึ่งหากแยกเป็นรายจังหวัดพบว่า ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาส 78.0 % จังหวัดสตูล 66.0% จังหวัดยะลา 63.0% และจังหวัดสงขลา 33.0% และเมื่อสังเกตความสัมพันธ์กับสถานศึกษาในทุกสังกัด จะมีสถานศึกษาระดับประถมศึกษา 1,561 โรงเรียน ระดับมัธยมศึกษา มี 86 โรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนศาสนา ควบคู่วิชาสามัญ 137 โรงเรียน สอนศาสนาอย่างเดียว 405 โรงเรียน และระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัย 17 แห่ง

สังเกตได้ว่า สถานศึกษาที่เปิดสอนวิชาศาสนาอย่างเดียวรวมทั้งที่เปิดสอนวิชาสามัญควบคู่ นั้น คิดเป็น 33 % ของโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาสามัญ ฉะนั้น หากมองในแง่ของ

การจัดการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเห็นความสำคัญความจำเป็นอย่างแจ่มชัด การจัดการศึกษาในพื้นที่ส่วนนี้ต้องอาศัยความสอดคล้อง กลมกลืนกับความต้องการของท้องถิ่น ความบริสุทธิ์ใจ จริงจัง ในการดำเนินกิจกรรมการศึกษา

การศึกษาอันเป็นปัจจัยนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงเป็นประเด็นสำคัญของภาคที่ต้องอาศัยความเข้าใจ ความยืดหยุ่นของข้าราชการ ความสอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลาม การให้โอกาสการให้สิทธิพิเศษในการศึกษาการเปิดวิชาอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐเหล่านี้ คือมาตรการที่กำหนดขึ้นเป็นแนวปฏิบัติ การให้ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม การชักนำให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางชุมชน การดำเนินงานมวลชนสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง การสร้างจิตสำนึกให้ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ ครู และสถานศึกษา คือแนวทางสร้างเกราะกำบังสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครู และความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินที่มีคุณภาพยิ่ง

ด้วยเหตุผล ความสำคัญ ความจำเป็น ปัญหา สาเหตุ ปัจจัยดังที่กล่าวไว้ข้างต้น นโยบายของ ศอ.บต. ในการแก้ปัญหาความมั่นคงโดยอาศัยกระบวนการทางการศึกษาจึงต้องดำเนินการต่อไป (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2538, 21-22)

การศึกษานโยบายการพัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2535-2539 (ในส่วนของการพัฒนาการศึกษาเพื่อความมั่นคง)

1. ภาพปัญหาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัญหาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถสรุปได้จากเอกสารและผลงานวิจัย ตลอดจนแนวคิดของผู้มีประสบการณ์ในพื้นที่ ดังนี้

- 1.1 ปัญหาเรื่องความปลอดภัยของครูในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.2 ปัญหาการดำเนินงานที่ขาดความต่อเนื่อง ทำให้การแก้ปัญหาได้ผลสำเร็จไม่ถาวรคุณภาพต่ำ
- 1.3 การขาดเอกภาพในการดำเนินงาน และประสานงานหน่วยงานทางการศึกษา
- 1.4 การจัดการศึกษาไม่สอดคล้องกับ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมตลอดจนความต้องการของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.5 ปัญหาการประสานงานกับหน่วยงานอื่นในพื้นที่

2. สาเหตุของปัญหาด้านการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

- 2.1 คุณภาพการศึกษาต่ำ สาเหตุจากการขาดเรียน การใช้ภาษาไทยทรัพยากรหนุนช่วยมีน้อย รัฐโดยกระทรวงศึกษาธิการให้การสนับสนุนเป็นกรณีปกติจึงทำให้การหนุนช่วยไม่สอดคล้องกับปัญหาที่จะแก้ไข
- 2.2 บุคคลากรทางการศึกษา เสี่ยงขวัญและกำลังใจ ในการปฏิบัติงานและการครองชีพ
- 2.3 ระบบการจัดการศึกษาไม่เป็นเอกภาพ
- 2.4 การสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนยังไม่ทั่วถึง ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

3. มาตรการที่กำหนดเพื่อแก้ไขปัญหาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

- มาตรการข้อ 1 สร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคคลากรทางการศึกษาในพื้นที่
- มาตรการข้อ 2 พัฒนาการบริหารให้เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่
- มาตรการข้อ 3 พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน
- มาตรการข้อ 4 จัดและปรับปรุงสวัสดิการให้แก่ครูในพื้นที่
- มาตรการข้อ 5 สนับสนุนให้บุคคลที่มีภูมิปัญญาเดิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความรู้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครู ให้มีโอกาสได้เข้ามาเป็นครู
- มาตรการ ข้อ 6 ผลិតครูให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- มาตรการข้อ 7 พัฒนาขีดความสามารถครูประจำการในการเข้ากับชุมชน ให้เกิดความศรัทธาจากชาวบ้านและให้โรงเรียนเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง
- มาตรการข้อ 8 ครูสอนศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามพิจารณาให้มี ความ ผูกพันกับระบบของรัฐ
- มาตรการข้อ 9 สนับสนุนส่งเสริม และพัฒนาระบบการเรียนการสอนประชาธิปไตย ใน โรงเรียนทุกระดับ (เรื่องเดิม, 23-24)

ในมติคณะรัฐมนตรี เมื่อ 22 มกราคม 2534 ในการพัฒนาการศึกษา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้พยายามแก้ไขปัญหาผลกระทบจากความแตกต่างวัฒนธรรมระหว่างคนต่างพื้นที่ที่เข้ามามีบทบาทเป็นบุคลากรการศึกษาในท้องถิ่นเช่นการมีนโยบายดังนี้

1. ครู โรงเรียนสามัญ พัฒนาขีดความสามารถในการเข้าชุมชน ให้เกิดความศรัทธาจากชาวบ้านและเป็น โรงเรียนชุมชนอย่างแท้จริง ในการดำเนินการให้กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการดังนี้

1.1 การย้ายครูที่มีภูมิปัญญาเดิมอยู่นอกพื้นที่ออก และย้ายครูที่มีภูมิปัญญาเดิมในพื้นที่เข้า

1.2 การกำหนดหลักเกณฑ์ เลือกสรรครูใหม่ให้เอื้อต่อพื้นที่ เช่น การสอบความรู้กับ ขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาท้องถิ่น

2. ครูสอนศาสนา พิจารณาให้มีความมั่นคงในอาชีพให้มีความผูกพันกับระบบ
ของรัฐ

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในอนาคต

1. พยายามสืบแก้ปัญหาที่สั่งสมมาจากอดีต
2. การจัดการศึกษา ควรมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ
  - 2.1 สร้างคนให้มีคุณธรรม
  - 2.2 ให้สามารถประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีได้
3. การจัดการศึกษาในอนาคต ต้องไม่เน้นจุดใดจุดหนึ่งโดยเฉพาะแต่ต้องมีความ
ทั่วถึงกว้างขวาง เป็นธรรม ให้มีความสมดุลระหว่างคุณธรรม วิชาการ
สากลกับวิชาการท้องถิ่นและจัดการศึกษาหลายๆ รูปแบบคละกัน ไปและ
เกิดความคล่องตัว

นโยบายกองส่งเสริมการศึกษาและสังคม สอ.บต.

กองส่งเสริมการศึกษาและสังคม คือ กองหนึ่งในเจ็ดกองของการแบ่งส่วนราชการ
การในศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีชื่อว่า กอง สส. ผู้ปฏิบัติราชการทุก
คนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

ลักษณะงานของกอง สส. ได้แก่

1. ฝ่ายส่งเสริมการศึกษา

1.1 งานส่งเสริมและประสานงานการศึกษา มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาส่งเสริมและประสาน และติดตามประเมินผลการดำเนินการจัดการศึกษากับส่วนราชการต่างๆ
ของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และทบวงมหาวิทยาลัย ทั้งส่วนกลางและส่วน
ภูมิภาค และหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาอื่นๆทุกระดับ ให้สอดคล้องกับปัญหา
และสภาพของท้องถิ่น และสนองนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้
และการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยส่วนร่วม และงานนโยบายพิเศษอื่นๆ ตามที่ ผอ.สอ.
บต. มอบหมาย

1.2 งานส่งเสริมและประสานการพัฒนาเด็กและเยาวชน มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการ
ให้การส่งเสริมประสานงานและให้การสนับสนุนการพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งในและนอก
ระบบโรงเรียน โดยประสานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อให้เด็กมีความพร้อมและงาน
นโยบายพิเศษอื่นๆ ตามที่ ผอ.สอ.บต.มอบหมาย

2. ฝ่ายส่งเสริมการเรียนรู้และใช้ภาษาไทย